Kirke og Kultur

Indhold:

Redaktør: Eivind Berggrav

Kirke og Kultur utkommer med 1 hefte hver maaned undtagen i juli og august. Abonnement kr. 10,oo pr. aar, utlandet kr. 15. Kan bestilles paa postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspeditionen, Raadhusgaten 30 B. Eftertryk av tidsskriftets artikler er forbudt.

HEFTE 9 NOVEMBER 1926 33. AARG.

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD. OSLO

Thorleif Jahnsen

De eldste minnesmerker om kristendommen.

Fra Roms katakomber.

Med ca. 100 illustrationer.

«Forfatteren har med stor dygtighet og kjærlighet sat sig ind i sit emne og har levert en sjelden velskreven, kyndig og fengslende fremstilling». —

Professor dr. *Ihlen.*
(Israelsmissionens blad).

— «Hvad der gir bogen værdi udover den ypperlige og indgaaende redegjørelse for katakombenes indhold og betydning, er de mange fortræffelige billeder». —

Dr. theol. *A. Th. Jørgensen.*
(Berlingske Tidende).

— «Vi faar vite mangt og meget som for almenheten er nyt. Boken er holdt i populær form, hvad jo var ønskelig, men er likefuldt bygget paa paalidelig videnskabelig grund. Frembyr megen interesse for den kristelige almenhet og overhodet for det kulturinteresserte publikum». —

Dr. theol. *Chr. A. Bugge.*
(Aftenposten).

Pris kr. 7.00 heft. Indb. kr. 8.50.

Utgit av «Kristelig Andaktsbokselskaps forlag», Munchsgt. 2, Oslo.

Thorleif Jahnsen

Fra golfen ved Neapel og det gamle Rom.

— «Det har lykkedes forf. å tegne meget interessante skisser over disse oldtidens arnesteder for gresk kultur i Italia. . . . Et dypt blånende perspektiv gjennem de store tidsaldre åpner sig for oss ved lesningen. Mange smukke billeder av ruiner, kunstverker og landskaper forhøier inntrykket».

Fr. Øvrebø.

«Enhver som interesserer sig for de græske og romerske oldtidsminder vil her finde en fengslende og indgaaende beskrivelse av Kyme, Puteoli, Herkulanum og det underjordiske Rom, samt Palatinerhøien». —

Politikens Turisttidende, Kjøbenhavn.

«Grundige og fengslende skildringer. Saare nyttige er de for Roma-reisende og et udmerket surrogat for dem som ikke har hat den lykke at gjøre reisen til de berømte steder. En prægtig bok».

Pastor *M. Hertzberg* i Luth. Kirket.

Pris kr. 5.50 heft. Indb. kr. 8.50.

GRØNDAHL & SØN

STIFTSPROST I. H. H. BROCHMANN

Av overlæge Kristen Andersen.

Hvor kaster ikke livets og dødens vemod sin glans over hans skikkelse for oss som var glad i ham, nu da han for alltid er borte.

Jeg ser ham klarest for mig i to situasjoner.

Når han med lett bøiet hode kom inn for alteret i kirken. Han gik alltid inn fra alterets høire side, og han støttet på en for ham egen måte hånden mot alterets kant, idet han gikk forbi og med et hastig blikk så utover kirken. Det var ikke først og fremst menighetens tjener som kom inn. Det var Herrens tjener. Med all den selvbevisste verdighet som en Herrens tjener har. Med all den ukunstlede ydmyghet en Herrens tjener føler når han går sin Herres ærend.

Og jeg husker ham som mennesket, som åndsmennesket, når han kom inn i selskapsværelset, lett bevegelig, strålende, alltid optatt av en sak, alltid samlende om sig en klynge mennesker, som også blev optatt av *sak*. Jeg husker det underlige, tause, uforstående blik, hvormed han kunde møte snakk om andre, om personer. Det var ikke nettop moraliserende protest, det var bare dyp, ekte forundring over at mennesker dog kunde ha lyst til å snakke om hverandre i denne verden, som var så vidunderlig full av *sak*.

Selv var han humanist. *Nihil humani a me alienum puto*, det kunde staa som motto over hans liv. Alt: teologi, astronomi, musikk, historie, — alt kunde hans hjerne opta, bearbeide, innføre som et ledd i en personlighet.

Hvor var han ikke en pryd for den kirke, hvis tjener han var. Og hvor må den ikke sørge. Ikke fordi han efter livets lov nu er gått bort. Men fordi det blir så tynt i dens rekker av menn med stiftsprost Brochmanns høie kultur.

Vi som i en lang årrekke var hans sognebarn og som sådanne samledes under hans prekestol, vi gjemmer minnet om disse hans underlige prekener. Der var intet av denne flytende, intetsigende veltalenhet over dem. Søkende var hans form, likesom famlende innover mot dybdene undertiden. Men

er det ikke nettop den rette form? Det rette uttrykk for dette uendelig vanskelige vi kaller *tro?* Og nettop under dette søkende kunde der plutselig springe frem glimt av skjønnhet, lyn av sannhet, eller et stille suk fra det uutsigeliges verden inne i én. En fikk ting en aldri glemte. Jeg husker så godt et billede som ofte kom for mig efter disse prekener: det var som nogen stille hadde gått rundt og tørret støv av i mitt indre.

Der var kanskje mange som mente at stiftsprost Brochmann egentlig heller skulde vært professor enn prest. Jeg er ikke sikker på at det er riktig. Ganske visst: hans store lærdom vilde visselig med heder kunnet fylle de krav som stilles til en universitetslærer. Men jeg tror stiftsprost Brochmanns hele anlegg manglet den ensidighetens konsentrasjon, som vår tids videnskapelighet stiller den videnskapelige spesialist. Han var om jeg så må si for meget humanist til å kunne begrense sig.

Nei. Han var prest av Guds nåde. Men han blev prest i en tid, da man ikke så særlig meget vurderer nettop dem som er «prester av Guds nåde». Han lå ikke for de «ferdigheter», som skaper popularitet i almindelig forstand. Der blev uvilkårlig for megen avstand omkring ham. Hans personlighet skapte den avstand, med indre, verdig nødvendighet.

Nu er det alt forbi. Tilbake er bare det han har efterlatt sig i sine skrifter. Jeg nevner nogen av dem. Som sogneprest i Rødenes skrev han sitt bekjente arbeide: *Lov og nåde.* Det er en kritisk bearbeidelse av den Lutherske rettferdiggjørelseslære, full av grundig innsikt, full av friske tilsprang til nye synspunkter. Den avhandling var for Brochmann korsveien i hans liv. I den lå hans betydelige videnskapelige muligheter innesluttet. Hans selvstendighet som teologisk tenker. Men hans selvstendighet på dette punkt blev knekket gjennem en hårdhendt og uforstående opposisjon, som for alltid frembragte et arr i hans sjel. Selv om han formådde å skjule det for andre, og vel delvis også for sig selv.

Han frembragte ikke yderligere arbeider av videnskapelig karakter. Men hans prestehjerte skapte en rekke avhandlinger av praktisk opbyggelig art. Jeg nevner hans bok: *Fadervor* og hans forklaring til de tre første evangelier i Lutherstiftelsens bibelverk. Og hans poetiske sinn skapte den vid-

underlig vakre oversettelse av de *40 latinske salmer,* som alltid vil glede den norske kirke.

Sitt siste virkefelt fandt han som formann i den komité, som skulde revidere salmeboken. Med hele sin iver kastet han sig inn i dette arbeide, som gjennemførtes under tusen hemninger fra åndsområder, der var ham personlig helt fremmedartet. For mange av hans venner vil det føles som en glede, at han ikke oplevet den fullstendige avslutning av dette arbeide. Han vilde i en ganske særlig grad hatt betingelser for — *ut fra sin tids syn* — å arbeide med en ny salmebok. Men da måtte han også stått ganske anderledes fritt enn han nu gjorde.

I den salmebok han var med å revidere har han imidlertid selv innført en ny salme. Jeg vet ikke nogen skjønnere måte å minnes ham på enn ved å gjengi den her. Den er et billede av hans sjel.

Himlene, Herre, fortæller din ære,
Mesteren prises av hvælvingen blaa.
Solen og maanen og stjernenes hære,
sier os grant hvad din aand kan formaa.
Ei er det ord eller tale som *lyder*;
Over al jorden dog naar deres røst;
Folkefærd alle det vidnesbyrd hører,
Gjenklang det gir i hvert menneskebryst.

Solen gaar frem som en brudgom i smykke,
løper sin bane med kraft som en helt,
Vækker av jorden til livsglædens lykke
Skapningen al under himmelens telt.
Dag efter dag om din miskundhet melder,
Som vore dager, saa styrke vi fik;
Nathimlens blinkende øine fortæller:
Ei sover du om til hvile vi gik.

Herre, dit ord er vort ys fra det høie,
Rent og fuldkomment og evig som du,
Aapner for sandhet og livet vort øie,
Omvender sjælen, gir visdom i hu.
O, at jeg aldrig fra det maatte vanke!
Glem hvad jeg syndet og lær mig dit bud!
O, at jeg kunde i tale og tanke,
Tækkes dig Herre, min klippe, min Gud!

LANDSTAD REDIVIVUS

Når nu boken virkelig er der og er uigjenkaldelig fastslått i sin form, så synes jeg vi bare har rett til å møte den med ett eneste spørsmål: er den, eller er den ikke, en god gave *til den norske kirkes gudstjeneste?* — Alle andre måter å se den på, må nu overskygges av denne ene.

Om en salmebok stort sett *poetisk* holder mål, er et viktig spørsmål. En sømfaring ut fra dette synspunkt vil alltid være en plikt, og det resultat vi her kommer til, vil vel være med å avgjøre om boken er *kirkelig* brukbar. Men som alene-synspunkt må det foreløbig tre tilbake.

Om vi er målmenn eller riksmålsmenn er ikke likegyldig overfor vår salme-smak. Der kan i dette spørsmål være flere veier å gå i Norges kirke. Men nu er *denne* vei valgt, og vi kan ikke da ta vårt stade på en annen vei, som vi måtte finne bedre, og bedømme den nye bok ut fra dette standpunkt.

Om en salmebok bør fornyes ved *tillegg* (som den svenske nyss) eller ved en hel omarbeidelse, er en sak som der aldri blir enighet om. Vi kan ikke gi oss til nu å se på det fremlagte arbeide for deri å finne beviser for eller imot disse alternativer.

Vår rent *personlige* affinitet til visse salmer og sanger er ikke religiøst likegyldig. Vi blir glad i eller vi kan ikke bli glad i en salmebok, alt efter den grad hvori vi finner vår egen tone igjen i den. Men om vi ikke har viljen, ja *trangen* til her også å vise *resignasjon,* så er vi ikke kristne *samfundsbarn,* ikke kirkelige salmesangere.

Derfor må alle, om aldri så berettigede og viktige, sidespørsmål vike for det ene centrale: er den fastslåtte salmebok alt i alt en god gave til den norske kirkes gudstjeneste?

Til dette spørsmål svarer jeg for min part — og svarer det i full bevissthet både om svakheter og åbenbare misgrep som skjemmer boken — *et avgjort ja.*

Så flinke som vi er blitt til å kritisere og til å kreve og til å gjøre våre særmeninger til de dominerende synspunkter, så

bør der opfordres til en *kirkelig innstilling av det øie som skal sømfare kirkens bok.* Det nytter ikke at vi snakker om vår kirketanke, vår kirkefølelse — og så, når det kommer til stykket, ikke vil bøie oss et grand inn under kirkefellesskapets forpliktelse til å resignere overfor personlig forgodtbefinnende.

Som de følgende blade vil vise, er dette synspunkt langt fra ensbetydende med at man skal tie og strø sann på også det som man oprøres over. Først ved fullt og helt å være klar over de ting hvori man avgjort opponerer, kan der bli noget verd i at man dog helhjertet går med og arbeider for fellesskapet.

Man vil innvende at den nye salmebok slett ikke er uttrykk for nogen sikker fellesvilje. Jeg vil da innføre noget som kan synes prosaisk: nemlig det foreliggende *faktum.* Det ferdige produkt skal ikke nu få lide fordi om der under dets tilblivelse har forekommet yderst beklagelige ting. På hvilken måte mener man der skulde være gått frem om vi skulde kunnet nå dertil at vi alle innrømmet at nu var virkelig fellesviljen uttrykt? Der må tilslutt *gjøres noget.* Det kan se ut som om tilfeldigheter og uvedkommende ting alt for meget har fått råde mens saken blev avgjort. Men der blev ialfall gått frem *for å få det gjort best mulig.* Og nu er det gjort. Gjort slik som det altså falt sig å gjøre det efter den kirkes ordning som vi lever i nu. Og nu er *kjensgjerningen* der. Hvor vil et samfund hen, og fremfor alt hvor vil et kirkesamfund hen, om man aldri vil anerkjenne noget som *avgjort?* Avgjort ialfall for den nærmeste tid?

Det er slett ikke bare prosaisk dette med faktum. Nettop i slike tilsynelatende prosaiske ting er det at idéelle verdier har sitt øvelsesmateriale her på jord. *Kirkebevisstheten har for øieblikket den prøve å stå om den vil anerkjenne at nu er en ny salmebok for den norske menighet et foreliggende faktum.*

Det skal undre mig om ikke enhver som går til studiet av den nye salmebok med denne innstillethet av sitt sinn, vil sanne at her er gitt vår kirke en god gave.

Men for at bevisstheten herom skal bli fri og sterk, må intet stikkes under stol av det som *ikke gjør det lett* for oss å bøie oss inn under fellesskapet og under kjensgjerningen.

Ikke på den måte skal vi ofre våre personlige synspunkter og vår egen opfatning at vi *bedøver* kritikken. Frem skal den, nettop forat hver av oss kan vite at vi ikke her er glade fordi vi til punkt og prikk er *enige* og av den grunn tjener vår kirke, men at vi er glade fordi vi her har anledningen til å la det store hensyn overskygge vår egenhet, *også hvor denne var berettiget*. Det vilde jo likefrem vært et søvnens og fattigdommens tegn om der i vår kirke ikke kom en livlig kritikk av de mange ting i en ny salmebok som — med rette eller med urette — kan påtales. Også for *eftertiden* er det av betydning at våre nutidstanker om et slikt verk som salmeboken er kommet klart til orde.

En lykkelig salmeelsker vil det da uten tvil gå slik at «Sorgen og gleden, de vandre tilhobe» hos ham under et fremadskridende bekjentskap med den nye salmebok. La oss ta *sorgen* først. For at vi senere desto sterkere kan føle tryggheten ved *det gode vi har fått og skal beholde.*

DEN SENESTE REVISJON.

Da Gustav Jensens utkast kom, lød der et forferdelsens rop fra alle hold, fordi de gamle salmer omtrent alle var blitt ødelagt ved omdiktning. Det var også for såvidt med rette at Gustav Jensen *hadde strøket Landstads navn fra titelbladet* og satt sitt eget istedet. Det *var* ikke lenger Landstads salmebok.

Men så blev *salmebok-komiteen* nedsatt (biskop Tandberg, sogneprest Jørgen Brochmann, Theodor Caspari, fru Ragnhild Bretteville Jensen, prost Barstad og sokneprest Anders Hovden, — de to siste som landsmålsrepresentanter).

Det er karakteristisk for den ånd som komiteen ledet arbeidet i, hvad en venn observerte da han engang besøkte komiteens formann og satt og bladet i hans eksemplar av utkastet. Han fant et *L* anbragt i margen ut over hele boken, næsten ved hver eneste salme. På spørsmål om hvad dette *L* skulde bety, fikk han til svar at det betød: *Tilbake til Landstad.*

Dette svar markerer et hovedpunkt i vår salmeboks historie. Det angir også det krav som praktisk talt hele vår kirke hadde reist da Gustav Jensens utkast blev bekjent. Tilbake til Landstad! Og når nu resultatet av det hele idag foreligger, så

skal det være sagt at her er vi ved det som har reddet salmeboken for oss.

Komiteen gjeninnsatte Landstads navn også på titelbladet, og departementet har (selvfølgelig) beholdt dette. Det som departementet senere har *tilføiet* på titelbladet, gir imidlertid et ikke helt sannferdig billede av hvordan det er gått for sig. Der står nemlig nu at boken er «*Revidert og forøket av stiftsprost Gustav Jensen — med bistand av en komité*». Allerede av den enkle, grunnleggende kjensgjerning som er referert i det foregående, fremgår det at disse ord er misvisende.

I nogen grad er kanskje en slik uttryksmåte, hvor G. J. skytes i forgrunnen, blitt mere berettiget enn man skulde ha ventet. Det viser sig nemlig at komité-forslaget senere på nogen vesentlige punkter er blitt ført tilbake til Gustav Jensens utkast, hvad der bidrar til at den endelige bok på flere måter er *mere skadet* enn man kunde forutse.

Men om dette er Gustav Jensens skyld alene, er det ikke mulig for de ikke innviede å holde rede på.

Saken er jo den at departementet gjorde en utrolig ting da komiteen var ferdig. Man stod da overfor de to i virkeligheten stikk motsatte linjer: Landstad *strøket* og — *Tilbake til* Landstad. Der måtte jo her av den ansvarlige myndighet i vår kirke været truffet et *valg*. Istedetfor dette skjedde det ufattelige at departementet sendte komiteens forslag til — Gustav Jensen til om-revisjon!

Det tjener til ros både for G. J. og for komiteen at resultatet allikevel ikke er blitt *verre* enn det er. Her var jo en åpen *motsetning* tilstede. (Titelbladets «med bistand av» er et sterkt forskjønnet uttrykk for det virkelige sakforhold). Men det er — viser det sig — dog lykkedes komiteen stort sett å redde sitt prinsipp. Her har stiftsprosten, sikkert med ærlig smerte, i regelen ofret sitt eget. At komiteen til gjengjeld har gitt kjøp på viktige punkter, er alt for menneskelig til at det i den givne situasjon kan klandres. Når vi først var kjørt inn i dette leie, må begge parter sies takk for at der dog i hovedsak ikke kom nogen ødeleggelse ut av det.

Det siste som offentligheten hadde sett var komiteens utkast. Fra da av og til nu, det vil si i 6 — seks — år, har salmebokens skjebnespill foregått for nedrullet teppe. Når nu

forhenget trekkes bort og vi oplever uventede overraskelser, blir altså spørsmålet: *hvem skyldes de?*

Svaret er ikke på langt nær så enkelt som man kunde tro. Det er ikke bare Gustav Jensen og komiteen som har stelt med boken. I løpet av de 6 år gikk jo nettop *begge disse parter* ut av arbeidet. Gustav Jensen døde og komiteen blev høitidelig *opløst*. I hvilken utstrekning Gustav Jensen personlig var medbestemmende ved den siste omarbeidelse, er derfor ikke åbenbart for nogen utenforstående. Han innsatte bibelselskapets sekretær, pastor L. *Koren* til sin executor testamenti i salmebokrevisjonen. Og til å representere det annet hold opnevnte departementet sogneprest Jørgen *Brochmann*, som hadde vært den nu opløste komités formann efter biskop Tandberg.

Efter det innblikk man har kunnet få av arbeidets gang i disse år, synes det hevet over tvil at *Brochmann* har nedlagt et så stort og så godt arbeide til salmebokens beste, at han i det endelige verk hadde fortjent den hedersplass å bli nevnt ved siden av Gustav Jensen, som arbeidets bærende (reddende) kraft.

Men dermed er vi ikke ferdig med dem som har hatt skjebnetråder i sin hånd i denne store sak. I denne tilhyllede periode har der foruten G. J., Brochmann og Koren vært andre, både personer og hensyn, som har gjort innflytelse gjeldende — om til godt eller til det ikke gode er det oss utenforstående forment å avgjøre. På spørsmålet om hvorfor så meget gammelt arvegull var fjernet eller ombyttet med tarvelig tidsvare, svarte sogneprest Brochmann med det ene ord: *skolen*. Man fikk av hans foredrag under presteforeningens generalforsamling inntrykket av at der bak denne hans oplysning skjulte sig en sum av *lidelse* og en ikke en liten porsjon *harme;* dette var hvad den gamle kirkens stilskjønner hadde måttet føle ved at han blev tvunget til å arbeide med påholden penn under behandlingen av de hellige tekster. Vi andre måtte spørre oss selv: men hvem er da «skolen»? Her måtte jo stå reale fordringshavere bak. Hvem de er — om det er departementet eller andre — er til denne dag en lukket hemmelighet.

Vi har altså mange krefter som har vært i virksomhet i disse seks år. Vi vet tildels ikke engang hvem de er. Vi vet

ikke hvilke av de nye rettelser er skjedd under protest. Vi vet ikke hvor Gustav Jensen, L. Koren eller Brochmann har hatt avgjørelsen[1]). For ikke å gjøre nogen urett eller å gi nogen ære på de andres bekostning vil vi derfor måtte kalle dette, det tredje avsnitt i salmeboksarbeidets gang, for *det anonyme tidsrum.* Nedenfor vil vi da skille ut de særlige rettelser som er blitt gjort i denne epoke[2]).

DE SKADEDE SALMER.

Det som aller først slår en ved lesning av den reviderte salmebok er at *næsten alle kjente salmer har fått en eller annen «rettelse».* Kommer De når De blader i salmeboken til en gammel salme, som Deres øie fanger med glede, kan De næsten være sikker på at De i den vil opdage noget som gjør Dem sorg, ja kanskje vekker Deres harme. Dog vil De nok opdage at enkelte rettelser var nødvendige, og at andre virkelig er så gode at det bare er vår *vane* som støter sig på dem. Men andre ganger øiner vi intet annet enn urimelig vilkårlighet. Vi visste fra komiteens trykte forslag (1918) at slikt måtte vi være forberedt på; men mange av oss hadde håpet på at den samstemte offentlige kritikk vilde ha fruktet og ha reddet oss fra det aller verste. Det venter oss derfor skuffelser, først ved at det vi hadde sett hos komiteen, er blitt stående, dernæst ved at nye, og ofte verre ting, er kommet til — dels fra Gustav Jensens utkast, dels fra de anonymes periode.

[1]) Forholdet kompliceres yderligere ved at også den *samlede komité* har hatt et møte efter at dens utkast var trykt, og i dette møte har vedtatt en del endringer. Hvilke disse er, er ukjent. — Endelig har vi også overføringen til nyeste rettskrivning som blev foretatt i departementets skolekonsulent-kontor.

[2]) Det forvirret formløse i Kirkedepartementets rolle ved behandlingen av salmeboken har fått sitt monument i den forbløffende oplysning på titelbladets bakside at boken er *autoriseret to ganger* (8. okt. 1920 og 15. febr. 1924). Det må være et særsyn at en bok som bare er utkommet én gang, er autorisert to ganger! Hvad skal det være godt for nu å nevne den første gang? Det ligger også nær å spørre om alle de rettelser som vitterlig er foretatt *siden siste autorisasjon* (efter 15. febr. 1924) altså simpelthen er u-autoriserte? — Nu ja, dette er pirk og formalia og det gjør godt en gang å se at selve departementet har humor på dette område: to gange autorisert og dog ikke effektivt!

Om *forandring* av salmetekster i det hele er der ikke her grunn til å tale. Personlig har jeg tidligere fremholdt at jeg finner det ganske forkastelig å omredigere salmer bare for å få korrekt sprog eller for å få rimene til å passe med ny rettskrivning. Jeg er her ganske enig med overlæge *Kristen Andersen* som sier: «Det er noget opbyggende i å bevare de gamle former så lenge de på nogen måte kan bevares. Disse gamle rituelle former og formler har over sig noget av den stillhet, skjønhet og fred som hviler over en gammel tilgrodd vei i motsetning til alfarveiens stemning. ... En viss fjernhet i tankeform og sprogform kan mangen gang *tjene* den religiøse inderlighet».

Men dels skylder vi nu komiteen takk fordi den i stor utstrekning har reddet oss fra den makadamisering av salmene som det første utkast hadde gjennemført. Og dels nytter det ikke nu å reise prinsippdebatten, for nu spørres det bare rent praktisk: er det til beste for vår kirke å innføre den nye Landstad eller skal vi beholde den gamle?

Og her vil de *skadede salmer* være den store vanskelighet. Vi mener ikke med skadede salmer dette at deres poetiske originalpreg er skadet — vi forbigår her hvad der kan være å si om forholdsvis ukjente salmer i så måte. (Der var meget å si!) Skaden, slik som den umiddelbart vil fornemmes av enhver som har sin opbyggelse i salmene, gjelder de *kjære* linjer og vendinger.

Der er virkelig utrolig meget som er skadet, både i komiteens forslag og nu i den endelige utgave.

A. KOMITEENS RETTELSER.

Vi hadde i det lengste håpet at den enstemmige kritikk som beklaget forandringen av siste vers i Kirken, den er et gammelt hus, skulde ha fruktet. Men det gamle: «der hvor det pleiet å klinge» er virkelig uigjenkaldelig frarøvet oss. Verset lyder nu med rettelsene uthevet (R. 723.7):

Give da Gud, *hvor vi skal bo,*
Alltid når klokkene ringer,
Folket må samles i Jesu tro,
Der hvor fra oven det klinger:

Her er det «skolen» som er avgjørende — må man formode. Det skal ikke gå an å bruke flertallsformen: klokkene *ringe* — derfor må tradisjonskjernen kastes bort. Hele pilgrimstoget fra fedrenes kirke lød jo i linjen: der hvor det pleiet å klinge. Man spørr uvilkårlig om det da virkelig er kirkegjengerne som skal settes på skolebenken, eller om det ikke omvendt er skolen som skal på kirkebenken?

I «Den tro som Jesum favner» (L. 275, R. 257) stod der i vers 6:

frisk op I svage hjerter
og fatter freidig mod.

Her er verbalformen «fatter» en tostreksfeil i 1ste middel, og derfor skal nu kirken synge:

frisk op I svake hjerter
og fatt et freidig mot.

Verre blir det når nadverdsgjestene næste gang skal synge takkehymnen efter nadverden. Den gamle og den nye form stillet ved siden av hverandre.

L. Nr. 70.

O Jesu, søde Jesu, dig
Ske Hjertens Tak evindelig.
Som med dit eget Kjød og Blod
Saa kjærlig mig bespise lod!

Bryd ud, min Sjæl, med Tak, og siig;
O hvor er jeg nu bleven rig!
Min Jesus i mitt Hjerte bor,
Tak, tak, hvad er min Glæde stor!

R. nr. 711.

O Jesus Krist, vår Herre kjær,
Til evig tid du priset vær,
Som nu ditt eget kjød og blod
Mig gav til hjertestyrke god!

Bryt ut, min sjel, med takk og si:
O kjærlighet vidunderlig!
Min Jesus i mitt hjerte bor,
Takk, takk, hvor er min glæde stor!

Enhver nadverdgjest vil kjenne at nogen av de kjæreste og sterkeste ord er tatt fra ham når linjene «så kjærlig mig bespise lod» og «O, hvor er jeg nu bleven rik», er ombyttet.

Og tenk så på en så elsket og brukt salme som L. 238: Dype stille, sterke milde, — linjer som barn og voksne kan utenad. Tenk på klangen i ordene:

rope, kalde
hjerter alle
til den gode hyrdes favn.

Fordi grammatikerne *mener* at barna ikke kan tåle formen «kalde» — det må være: kald*er* —, så skal all menigheten herefter synge:

kalder, *beder,*
sjele leder
— — —

Det sander sig sandelig at skolen er kirkens herre i denne generasjon; men når vi nu kommer til «Vår Gud han er så fast en borg», så skulde vi jo ventet at ialfall denne borgen hadde holdt stand. Men nei, der er i stedet gått troll i de sterke ord i vers 2.

vi vare snart nedhugne.

Ordene med den gamle malmklang har en trestreksfeil i formen «vi *vare*». Det måtte rettes til «*var*», og for rytmens skyld måtte der da et nytt ord til å fylle ut. Det er blitt:

vi var *helt* snart nedhugne.

Men kan da skolen være fornøiet med dette? «Nedhugne» er ikke uniformeret skolesprog. Og hvad er det for en (dansk?) vending: *helt snart?* Når en slik kjernesalme ikke kunde *avgjørende* «rettes», så er det — selv ut fra skolens eller komiteens synspunkt — ufattelig hvorfor den gamle sprogfeil skulde ombyttes med en ny og verre? Her er Gustav Jensen konsekvent. Han ryddet op til bunds. (254):

Vor egen magt er intet værd,
Vi fik snart banesaaret,
Men een gaar frem i denne færd,
Av Gud til seir utkåret.

Selv hvor den nye salmebok blir innført vil det vare en generasjon innen salme*sangen* godtar denne rettelse. Salmer som alle kan utenad nytter det litet å rette i den trykte tekst som ingen ser i. Dette vil nok komme til å gjelde en rekke av de kjente salmer.

Mon nogen kan få sig til å synge: Gud skal alting *lage?* (Her er komiteen og G. J. enige, — men hvem fler?)

En liten forandring i «Den store hvite flokk» (nr. 619) er påfallende unødig: «Den store hvite flokk *å se*» istedetfor: *vi se.* (Den danske original har selvfølgelig: vi se).

Blandt salmer som er skadet ved at vers er bortoperert vil jeg nevne L. 278: Synes det i kors og pine. Hvorfor er (nu nr. 259) det deilige vers 3 *sløifet:*

Gud kan al min trang formilde,
Om det aldrig så gikk ilde,
bær til mig den tyngste dag
mer end Faders hjertelag.

For mange beklemte sinn som har denne salme kjær (og det er ikke få ut over i menighetene), vil også omredaksjonen av de senere vers være en stor skuffelse.

Som eksempel på oversatte nye salmer som er skadet, nevner jeg Topelius, omarbeidet av G. J. (Se svensk psalmebok nr. 647): Hvor herlig vidner land og hav (R. 150). Her kommer i annet vers plutselig et ord dumpende som virker som sten i brød, (der er tale om jorden i vinterhi):

Nu har den endt sin arbeidsdag,
Den føier sig i ditt behag
Og legger av sit smykke.
Nu hviler den fra aarets strid
Og venter næste arbeidstid
Med taal og uten *nykke.*

Hadde uttrykket vært *gammelt* hos oss, så kunde det ha gått, kanskje. Men alle slike *gamle* uttrykk er jo nettop fjernet — for «smakëns» skyld. Hvorfor så sette inn nye?[1])

Et sted hvor det er mulig at en annen melodi kunde rettet skaden, men den nu ubehagelig fremheves av tonen er Jonas Dahls: Gjør din gjerning, Gud til ære» (R. 224). Prøv å synge vers 2 til melodien «Jesum, Jesum, Jesum sikter»:

Som i Nasaret så stille
Jesus modnedes til mann,
Skal mitt hjerte i min lille
Gjerning modnes likedan.

---

1) Et ord om melodien til denne salmen av Topelius. Den svenske salmebok har her en enkel, sterk melodi av Nathan Söderblom. Hvorfor kunde man ikke brukt den? Ord av Topelius, tone av Söderblom — det vilde vel ikke vært nogen dårlig kombinasjon? Her også — efter et flyktig blikk i koralboken — et spørsmål: når man tar inn en oversettelse av den svenske kirkes nye «nasjonal»salme (Eklunds: Fädernas kyrka), hvorfor iallverden da kassere dens lengst innsungne ypperlige originalmelodi (Auléns)?

Det er ikke på denne måte humor bør innføres i kirken. — Alt hvad der her er beklaget av skader måtte vi som sagt være forberedt på. Verre er det med det som vi ikke kunde tenke oss å bli budt:

B. DE ANONYME RETTELSER.

Hvor inngripende ting der er foretatt med salmeboken efter at den forlot revisjonskomiteen illustreres om man bare nevner at fire slike salmer som Lover den Herre — O Helligånd kom til oss ned — Påskemorgen slukker sorgen — Her kommer dine arme små er blitt klusset med, ganske sterkt og ganske unødig.

Det yndefulle og varme billede, hentet direkte fra Jesus selv, som vi har i Lover den Herre vers 3:

Han som fra nød
Gjemmer dig udi sit skjød
Kyllingen ind til sig tager,

og som komiteen hadde *beholdt*, er nu ført tilbake til Gustav Jensens form (R. 157), hvor billedet er avløst av *bare ord:*

Han som fra nød
Favner dig ømt i sitt skjød,
Gjemmer for sorger og plager.

Ikke stort bedre er det gått med de dypt innsungne linjer av «O Helligånd kom til oss ned» (L. 19):

Giv tro,
Giv ro,
Lær at håbe,
Hjælp at råbe.

Vi skal nu synge:

Lær å bede,
Send oss glede

hvad der likefrem virker *forstyrrende*. Send oss glede! (Rettelsen er fra G. J., men hvem har ansvaret for at den er trumfet igjennem, stikk imot komiteen?)

I «Påskemorgen» (R. 338) forskrekkes vi ved å finne rettelse i det høitidsfulle vers 7: Fagert i skare, op vi fare, op

vi fare fra grav til sky. Det skal herefter lyde: *Fagre skarer opad farer.* Det aktuelle «vi» og det varme samfundsbetonede «i skare» var kristelige verdier som her er veiet mot det lille sproglig ukorrekte: vi fare — og funnet for lette! Av hvem?

Å forandre de salmene vi synger juleaften skulde man tro ingen hadde forvovenhet til. Men ikke bare er dette nu skjedd, — man har endog utvalgt det vers av den mest sungne julesalme (Her kommer dine arme små) som *dessuten* er det mest sungne også utenfor julen, nemlig vers 6 som nu i mange kirker synges efter trosbekjennelsen, og som i disse kirker uten sammenligning er det meninghetssvar som synges fyldigst. Det hadde i komiteen fått beholde sin gamle form:

La verden ei med all sin makt
oss rokke fra vår dåbes pakt.

Men nu skal det lyde:

La verden ei med all sin makt
oss *vende bort* fra dåbens pakt.

Tenke sig dette pregnante, malerisk sterke *rokke* — bortbyttet med det svake, forterskede *vende bort.* Det skal formentlig undskyldes med at *barna* ikke kunde synge «dåbes». Men hvad tror De barna sier når de får se forandringen? De blir beklemt på de voksnes vegne.

Disse fire tilfeller er eksempler nok på uforsvarlige og hensiktsløse rettelser i de aller mest sungne salmer. Og jeg tenker at komiteens medlemmer har gjort store øine da de så dem innført. Rettelsene tilhører alle de forslag fra G. J., som vår kirke måtte gå ut fra at vi ved komiteen var sikret mot å få inn.

Men også *helt nye påfunn* har fått innpass. Således i «Å, hvor er jeg vel til mode, siden jeg min Jesus fant» (L. 279, R. 258). Her hadde komiteen og G. J. hver sitt forslag til rettelse. G. J. (267) hadde: «Å hvor er jeg vel til *mode,* siden jeg min Jesus fandt, da jeg kom og på ham *trode*». Komiteen beholdt vel til *mode*, men syntes ikke at *trode* gikk an (med rette). Derfor satte den inn: «da jeg kom og faldt til fote» —, altså rimene mode—fote.

Men nu innfinner de anonyme sig og gjør det vidunderlige funn: «Da jeg mig til ham *betrodde*». Vi får altså rimet til mode — betrodde. Her var da ellers et tilfelle hvor den nyeste rettskrivning som en ren Kolumbus kunde løst knuten. Efter den kunde det jo skrives: vel til *mote* — og så rimet jo det *gamle* «til fote» fullstendig: Å, hvor er jeg vel til mote, siden jeg min Jesus fant, da jeg kom og falt til *fote,* all min sorg med ett forsvant. Her har man virkelig gått over alt for mange bekker efter vann. Og nu skal det altså for fremtiden lyde: Å, hvor er jeg vel til mode, siden jeg min Jesus fant, da jeg mig til ham betrodde, all min sorg med ett forsvant. — Man tror ikke sine egne øine!

I den dypt innsungne L. 298: I Jesu søger jeg min fred, har vers 4 linjene: Immanuel Alene vel Husvale kan min arme sjæl, Og frelse af al fare. — Den siste linje er nu ombyttet med: *«Og give fryd for tåre».* Da denne salme neppe brukes på skolen, kan dette hensyn ikke her være brukt. Men hvilket da?[1])

Siden vi taler om de anonymes ansvar, så la oss med det samme nevne at de har tillatt sig ganske utilbørlig også å røre ved salme*utvalget.* Der er tatt *inn* en rekke salmer som synes litet heldige, dels slike som *var strøket* av komiteen, dels slike som ingen har anet at man tenkte på å ta op. 486 (av Brorson) er sikkerlig en død salme fra første stund av. 282 (av Jonas Dahl) hører til hans minst heldige. Det er synd mot forfatteren her å citere den, da f. eks. v. 4 likefrem virker på våre smilebånd. Den forekom ikke i noget tidligere forslag, hverken hos G. J. eller hos komiteen. Det er dessuten en urett mot Jonas Dahl at den er tatt inn.

Til gjengjeld for de adskillige uventede salmer som vi finner, er andre som var *gode — tatt ut.* Avdelingen for *Brude-*

---

[1]) Under min gjennemlesning av salmeboken støtte jeg på en ren *chikane.* Det var i nr. 382, hvor Kingo ønsker: «Gid din kirke hos oss står som en vannet urtegård.» Nu er urtegård blitt til — kirkegård. «Giv din kirke hos oss står som en *vannet kirkegård,*» står der virkelig! — Jeg har henvendt mig om dette til en av komiteens medlemmer, og jeg har grunn til å tro at ordet nu vil bli endret i de følgende utgaver av salmeboken. Man bør straks i de utleverte eksemplarer *rette* ordet. (Urtegård er jo beholdt annetsteds, f. eks. i nr. 303 og i nr. 11. 1).

vielse skulde man ventet at en salmebok som roser sig av å tilgodese livets behov, hadde beriket. Den er istedet påfallende, ja unødig fattig. Komiteen og G. J. hadde dog begge den nu meget sungne salme av biskop Bang. Den er nu sunket i jorden! Uten erstatning. Stiftsprost Pauli har oplevet en anonym Bessermacher til sin «Jert hus skal I bygge». G. J. og komiteen hadde begge vært redd for «Jert», og de satte da: «*I huset skal bygge*». Nu derimot: *I bygge skal huset* — hvad der dog i skolen vil bli rettet som unaturlig ordfølge.

Helt uforklarlig er det at en salme som L. 368 har kunnet sløifes både av G. J. og komiteen. Men der lød så sterke rop på den, at komiteens formann lot oss få den trøst at den skulde komme inn igjen. De anonyme har dog fått den sløifet. Den er i salmeboken det *eneste sted hvor de mange tvilende sjeler føler frelserhånden nettop utstrakt mot sig,* og den er for mange, både forgårdsmennesker og kjempende kristne en dyrebar salme: Jesus staar og rækker hænder til de arme sjæle ud, *Tvilen ser og troen kjenner,* siger: Herre min og Gud. Fuld av Himlens kjærlighed *byder han dem ånd og fred.* — Vi som elsker den, får skrive den av på permen. Men vår *kirke* kan aldri mer gjennem denne salme få hilse sine forgårdsbarn i denne Jesu ånd![1])

— For at rett skal være rett, vil jeg dog nevne at jeg har funnet et sted, et ganske viktig sted, hvor de anonyme har ført oss tilbake til Landstad, mens både G. J. og komiteen hadde været på avveie. Det er i det kjente vers av L. 280:

Mitt hjerte, det vil være
Kun ditt evindelig.
Kun dig, så vil jeg følge
henover dypets bølge,
O, drag og hold du mig.

---

[1]) Det er muligens karakteristisk for *en manglende tone* i vår kirkes forkynnelse når komiteen forteller at landets proster har innberettet at denne salme sjelden blev brukt av prestene. Hvis dette holder stikk, så betyr det at prestene alt for meget overser behovet for at Jesu hilsen til dem som kjemper med tvilen, får ord i vår kirke. Desto nødvendigere vilde det også været at denne hilsen hadde sitt sted i salmeboken.

Den eneste forandring er det lille ord *henover* (istedetfor: alt over dypets bølge), og selv om dette var ganske unødig å rette, så er det dog ingen egentlig skade. Det som var innsatt av G. J. og av komiteen var alt sammen skadelig, og vi må være glad at nogen har befriet oss fra det. (Det er sannsynlig at tilbakeføringen skyldes et tilleggsforslag fra komiteen selv[1]).

C. DISKUTABLE RETTELSER.

Alt hvad der er anført i det foregående, er efter mitt skjønn uomtvistelige feilgrep og ubotelig skade. Der vil her neppe være nogen meningsforskjell. Et stort felt for avvikende meninger åpner sig derimot om vi tar en rekke andre, kjente og mindre kjente, salmer hvor det gamle er omdiktet fordi det hadde en tvilsom formning. Jeg skal ikke gå nærmere inn på dette kapitel. Ved gjentagen beskjeftigelse med disse salmer, finner jeg mig bedre og bedre til rette med endringene. Dette gjelder f. eks. alle *høitidsversene* — til juledag, påskedag og pinsedag. Her vil man ialfall finne *både* tap og vinning. La oss anføre Birgitte Boyes juledagsvers som det nu er omdiktet:

En frelser er oss født idag,
I mennesker Guds velbehag,
Gud være pris og ære!
Nu er han født i Davids stad
Den Sønn som englene tilbad,
Velsignet evig være!
Min sjel
kjenn vel
Denne nåde
Fri fra våde,
Met ditt øie
Nu ved lyset fra det høie!

De første linjer er der i det vesentlige enighet om mellem G. J. og komiteen. Men i den siste linje hadde Jensen virkelig beholdt det gamle, festlige: *ved opgangen av det høie.* At

[1]) Det samme er tilfellet med L. 545: Nu lover Herrens navn (R. 23). Her blev komiteens endring påtalt av M. Gjessing i K. & K., og Brochmann svarte at komiteen ikke skulde være påståelig. Det uheldige er også virkelig kommet bort.

ikke G. J. her kunde fått sin vilje når det denne gang var *ham* som hevdet komiteens prinsipp!

Diskuteres kan også endringen av *Lov og takk og evig ære* (R. 54). Har man sunget den nogen ganger i den nye form, tror jeg man blir glad i den. Men dens gjennemgripende revisjon er unektelig et slemt pluss av forvirrende fremmethet for alle som kunde salmen utenat — og hvem er ikke det tilfellet med?

—

—

Når vi ser tilbake på hvad der viser sig å være gjort ukjennelig av kjære gamle ting, så kan det ikke undgås at vårt hjerte snører sig sammen. Man går jo til den nye salmebok med en eiendommelig følelse av at man her skal *møte sitt eget hjem* i en ny skikkelse. Og sønnen som er vokset op der, speider ganske naturlig aller først efter de kjære, fredede steder for å se om der er rørt ved dem. Han kan glede sig når åbenbar skrøpelighet hos det gamle er utbedret. Men når de gamle ornamenter er blitt saget tvers over i sin krone fordi det har behaget snekkerne å senke taket en meter, og det *av denne vilkårlige grunn* er blitt for lavt for tradisjonens bueformer, da brenner det i sønnens sinn. Og her finner han at der er kuttet av, for oven og for neden, med sag og med øks. Det vil i adskillige år fremover vedbli å blø fra de sår våre gamle salmeformer har fått.

Men når dette uttales, så må der noget føies til, — for at vi skal være rettferdige. Og det er at *de vers som er endret dog bare er en ganske liten brøkdel* av det hele. Især gjelder dette når vi bare har for øie denslags rettelser som overhodet kan tenkes å genere nogen. Salmeboken har 4377 vers. Jeg har ikke tellet efter hvor mange av dem som er uforandrede. Men de *merkbare* rettelser treffer — efter mitt skjønn — ikke mere enn 5 pct. av det samlede versantall. Det er riktignok disse 5 pct. som aller først vekker vår opmerksomhet og vårt anstøt. Men jo tydeligere vi har øie på dem, des mindre behøver vi å snuble i dem hvis vi ikke vil. *Stort sett er der i denne revisjon vist større pietet mot det gamle enn den som Landstad selv utviste da han fremla sitt utkast.*

Dette er et faktum, selv om det i og for sig ikke gir oss noget å rose oss av. Situasjonen er nu en helt annen — og

mennene helt andre. Men vi kan likefullt ikke *overse* dette faktum. I det store og hele har vi beholdt Landstad — tross alt. Landstad var jo selv en radikal revisor. Han vilde nok ha det gamle med, men han var djerv til å ville føre det over i nutiden.

Dette gjelder også *sproget.* Fra lektor Halkild *Nielsens* artikkel i forrige hefte vil man ha sett at Landstads sproglige revolusjon var så radikal at enklete av hans ordformer først er blitt offisielle ved reformen av 1917! Mange av de ord og vendinger *han* vilde hatt inn dengang, vilde idag fremkalt et ramaskrik om de var blitt foreslått. Når vi er gått fremover i sproglige former, så er det ialfall *pietet mot Landstads ånd at vi nu lar dem få plass i salmeboken.*

Selv om det vel neppe er i hans ånd at rettskrivningen er i den grad *uniformeret.*

OM RETTSKRIVNINGEN

i den nye salmebok har Kirke og Kultur før uttalt at det er meningsløst å sette Kingo, Brorson og Grundtvig over i stavemåten av 1917. Det er atter *skolen* som er ute — skolen som dog i sine egne lesebøker forlanger optatt prøver på svensk og dansk lesestoff. Det er gammel nordmanns sed å kunne favne vidt i kultur- og ånds-former. Men nu lever vi under formynderskap av et spartansk puristeri.

Kristenliv har imidlertid ikke — hverken i ånd eller bokstav — nogen autorisert rettskrivning — og salmeboken skal være billedet av en enhet i mangfoldighet, både av tider og typer. Hvad skulde der være i veien for at jeg i min salmebok hadde den fornemste engelske og tyske, og selvfølgelig svenske og danske salme i *originalsproget?* Det vilde høve godt med gammel norsk kirkekultur, — høve godt f. eks. med den utsynets ånd som planla Nidarosdomen. Enn si da at de gamle salmer vi har erhvervet i eldre tider, får beholde sin stil!

Men vi har altså ikke lenger noget valg. Vi må ta det som det er. Og da vil jeg si — nettop fordi jeg har kritisert prinsippet sterkt — at overføringen fra 1907 til 1917 er meget fint gjort. Det viser sig at det er 1907 som gjorde det verste avbrekk i salmenes sproglige billede. 1917 har i forhold der-

til virket ganske lindt. Konsulent *Grenness* har her gjort fortjenstfullt arbeide.

Jeg anser altså uniformeringen i alle fall som et *kulturtap*, men vårt øie vil ganske visst venne sig snart til disse nye ordbilleder, så nogen direkte *ulempe* vil dette med rettskrivningen sikkert bare bli for den elste generasjon eller for de uvillig stemte.

En slik *smakløshet* som «Jesus din *søte* forening» skyldes G. J. og komiteen. Når man tillot så mange andre inkonsekvenser og når man for en gangs skyld beholdt selve *ordet* (som ellers er ombyttet med kjære eller gode), så kunde man sandelig også gjerne latt oss beholde det i stavemåten: *søde*.

Rent forkastelig, og et likefrem innhugg i salmestemningen er utslettelsen av alle latinske bøiningsformer av navnet Jesus. Vi har fått beholde: «Den tro som *Jesum* favner». Men ellers er Jesum ombyttet med Jesus — selv på de steder hvor det vil øve en rent sønderskjærende virkning på stemningen. Fra en skole hvor den nye bok er tatt i bruk forteller en lærerinne at da barna forleden skulde synge: «Jesus, Jesus, Jesus sikter o. s. v.», så utbrøt de: «Nei, men dette blir jo bare s'er det, frøken!» All denne hvislelyd er desverre for oss norske i slekt med en *sentimentalitet* som vi helst skulde befri Jesu skikkelse for.

Hvis denne nivellering er skjedd av hensyn til skolen, så gav barna ovenfor svar godt nok. Er den skjedd av hensyn til vårt bondefolk, så tør jeg forsikre at kultursynet der, utover bygdene, er så vidtfavnende at man nettop setter pris på de gamle latinske reminiscenser. Fremtiden vil se med undring på vår utslettelse av disse gamle farver!

Et ord som *gråte* kan vi meget godt i salmestil bruke i formen *greder*. Derimot ikke i formen *grete*. Salmeboken har alle tre. I nr. 305 heter det: Over Kedron Jesus *treder*, ... verden ler, men Jesus *greder*, å, vi burde *gråte* blod! — (Jeg er forresten ikke sikker på om ikke denne vekslen i ordform kan være ganske virksom og manende: *Jesus* greder — men *vi* burde *gråte*). Verre er det i Påskemorgen, hvor i vers 2: helvete *greter*, himlen sig *gleder*; men i vers 5: mørket *greder*. Dette er *for* meget virvar i en og samme salme til at det kan være tilfældig. Men «trykkfeilsdjevelen» kunde ikke ha gjort det bedre!

At imperativformen: «*Våkn* op du som sover» er en litterær og død form vilde gjort det fullt berettiget å skrive *Vågn.* — Også ellers er der lignende ting å støte sig på, men i det hele er der *litet* av denslags, og meget mindre enn man kunde fryktet. Inkonsekvensene har tilsist dog fått sin rett, og skolemesterlinjalen har fått mange bulker, heldigvis.

DE GJENOPSTANDNE SALMER.

Men vår vandring i det gamle hus er ikke tilende. Vi *vilde* bli gla i det igjen, og vi tok nettop derfor alt ubehaget *først* — og vi tok det såvidt mulig tilbunds, for at vi kunde være fri for senere overraskelser. Det som nu forestår oss er bekjentskapet med de *gjenopstandne* salmer og med den store *berikelse* ved nye ting. Og vi vandrer ikke lenge i salmebokens gange før vi forstår at *her er allikevel hovedoplevelsen.* I alfall for den som ikke har fått sure øine gjennem skuffelsene.

Gjennem det som før var offentliggjort visste vi jo at her var *revisjons*arbeidets kjerne. Det vil ikke være nødvendig å gjenta nu hvad der nylig er sagt om dette her i tidsskriftet. (Ragnhild Bretteville Jensen i aprilheftet 1925, hvor der også er optrykt et utvalg av de nye salmer). Nu kan man jo dessuten forutsette at den nye salmebok er i hver interessert manns hånd. Og da kan man gjøre opdagerferd selv. For mig har dette uten sammenligning været den store oplevelse når jeg i de siste to måneder efterhvert har lest og sunget mig gjennem boken helt fra nr. 1 til nr. 886. Mens salmeboken før hadde sitt preg deri at den hadde så mange levende *enkeltpunkter,* men mange og lange døde partier, så stiger nu det inntrykk frem at hver side i den lever. Det er ikke de *nye* salmer man blir mest overrasket over. Det betagende er synet av så meget som stod i den gamle, men der blev, og måtte bli, sprunget over. Men som nu skinner friskt og sterkt. Hvis De har boken ved hånden, så slå op nr. 728: Fremmed er vi alle dage, vandringsmenn i landet her. To enkle, sterke vers. Hvem kan ane at dette er den gamle, 8 vers lange: «Pengene som Judas slengte» (L. 324)? Her er dens sjette og syvende vers blitt en gjenopstanden salme som har noget av det beste fra Kingo i sitt skjød.

Det går ikke an å citere for meget. Men et eneste vers skal

stå som prøve på den morgenrøde som der er kommet over meget av det gamle. I nr. 306 støter man på et langfredagsvers og nynner det til tonen «Jesu dine dype vunder»:

Er du da en fange blevet,
Jesus! Jeg og fanget var,
Er ved dine bånd dog revet
Ut av lenkene jeg bar.
Jeg er blevet fri ved dig,
Til ditt hjerte bind du mig,
La mig, o du store fange,
Inn med dig til livet gange!

De merker straks at dette er ikke laget av de «nye»; det er gammelt guld. Det finnes hos Landstad i nr. 319, men her er det ene levende vers kvalt av 7 andre som er døde. Nu står det alene og har fått sitt liv frigjort.

La oss synge en av de julesalmer som alle barna kan, men som vi nok har syntes var lovlig rar: Et barn er født i Betlehem (L. 138). Fra vers 6 av kjenner vi oss slett ikke igjen i den nye (R. 116). Men det nye er helt og friskt, meget enklere og naivere enn det gamle, som jo bestod i helt upoetiske ordklumper. Det viser sig at det er fra Grundtvigs oversettelse at det «nye» er hentet. Her har vi virkelig noget berikende å lære barna til jul.

Konfirmantene som under fortvilelse måtte lære utenat annet vers av «Jeg er frelst og dyrekjøpt» vil nu finne at det hele er blitt greit og enkelt. Og vi gamle konfirmanter vil være komiteen taknemlig fordi den under restaurasjonen i lett omredaksjon reddet den hellige linje

Min korsfestet kjærlighet
har sitt hoved bøiet ned,

som av G. J. var erstattet med den tynde sats: har til mig i nåde set.

Nr. 26: Overmåde full av nåde (L. 452) er også en helt gjenerobret salme. — Nr. 281: I Jesus søker jeg min fred hadde før det sterke billede fra passionsmystikken: «hans *vunder* er mitt *blivested*»; dette har Gustav Jensen (i R. 281) meget fint endret til: Hans *kors*, det er mitt blivested. (Om dette vil der dog være delte meninger).

— Det måtte være blinde som ikke skulde se med stadig mer åpnede øine hvad vår salmebok har vunnet ved disse gjenopstandne gamle salmer. Om man vil se på dette ut fra et kompensasjonssynspunkt, så er det ikke langt fra at alt det som er skadet av det gamle dog veies op ved alt det som var tapt og nu er gjenfunnet. Kanskje virker det ikke så sterkt med *det samme,* men i det lange løp skal våre menigheter nok erfare hvilken velsignelse der nu venter dem i *det nye bekjentskap med det gamle.*

DEN NYE TILVEKST.

At denne er *veldig* fremgår av de blotte tall. Der er ca. 415 nye, eller hvis man bortser fra de 202 nynorske salmer, 215. Derav er 103 norske, 64 danske, 15 engelske, 12 svenske (altfor få!), 12 tyske, 5 latinske, 1 islandsk).[1])

I all denne tilvekst må man skille mellem de *gamle* salmer som forelå allerede på Landstads tid, men ikke er tatt med av ham, og dem som er diktet senere, de *unge* salmer. Mellem disse to sorter av nyerhvervelser er der en vesentlig forskjell i verdi. Det gamle er så absolutt best. Det er jo ikke underlig at det er så. *Hovedmassen* av det gamle som er innført skriver sig nemlig fra *Brorson, Grundtvig* og *Wexels.* Og efter deres tid har der ikke i noget av de nordiske land vært nogen stor fornyelse av salmediktningen. Der er enkelte gode salmeproducenter, men ingen i den store stil. Efter mitt skjøn burde der som regel ikke i en kirkes salmebok tas op salmer av ennu levende personer. Det gir forstyrrende assosiasjoner under sangen i kirken — især når navnet står under. Men utgiverne har ønsket i dette stykke at være forut for tiden, og de fleste er kanskje enige med dem. Men om der enn blant de nyeste tilskudd finnes ypperlige ting, så er dog hovedinntrykket at det gjennemgående er annen og tredje rangs saker. Desto bedre er de gamle.

Det har slått mig at der av de *gamle* nyerhvervelser er så mange som er hentet fra *Hauges* salmebok. Når man nu ser hvad den har eiet og som Landstad savnet, så forstår man

---

[1]) Såvidt det kan sees skyldes optagelsen av de 215 for de 162 G. J., de 44 komiteen og 9 de «anonyme».

hvorfor adskillige menigheter så trofast har holdt fast på sin Hauge. Det har ikke hatt sin årsak i konservatisme, men i en egenartet livsrikdom. *At denne rikdom nu er innført i Landstad* står for mig som hovedsaken ved hvad revisjonen har tilført boken av salmer til kirkebruk. La mig bare citere en enkelt salme på to vers, som sikkert ikke mange utenfor «haugianerne» kjenner — den er ikke av nogen berømthet, men av en norsk legpredikant. Det er R. 607, og den gir i nøkterne og kraftige strøk et billede av typisk norsk menighetskristendom:

Jesus, lær du mig å bede,
Jesus, lær du mig å tro!
Jesus, gjør til strid mig rede,
Jesus, giv mitt hjerte ro!
Og når jeg i striden trettes,
Segner under byrden ned,
La den da så meget lettes
Som det tjener til min fred!

La mig alltid stille være,
Du tålmodige Guds Lam,
Stille midt i verdens ære,
Stille midt i spott og skam!
Så jeg dig i gjerning priser
Mere rik paa kraft enn ord
Og i kristen vandel viser
At du i mitt hjerte bor!

Dette er det enfoldige kristenlivs hjertesprog. Nr. 213 er en annen salme av samme slekt, oversatt av Brorson, hentet fra Hauge. Om slike salmer gjelder Landstads ord: «Ikke *kunsten*, men *troen* i dem gir disse salmer deres uforgjengelige og uvisnelige verd som klenodier i den evangeliske kirke.»

Ellers er der vel ingen tvil om at høiest blandt alle nu innførte salmer står: *Hill dig, Frelser og forsoner* (327) i Grundtvigs gjengivelse. Og dernæst Wexels: Så vide om land som sol mon gå (93). Også de andre Wexels-salmer er gode (393, 691).

Grundtvigs ny-inntatte salmer har enkelte fremhevet som en så stor vinning. Men dette plus *preger* slett ikke boken, og

hvad der er tatt, synes litet i forhold til hvad der er å ta av. De fleste nye av Grundtvig stod allerede i Hauge![1])

Fornøielig er det at der er kommet nye salmer av Landstad selv! I vår gamle bok savnet vi således verset med hans berømte linjer: Norge over våre grave blomstre som en Herrens have. (Se nr. 799). Et funn og et mesterstykke har komiteen gjort da den fra Landstads dikte hentet frem hans *Julekvad*, men av dets uendelige antall vers sammenarbeidet en fast og fyldig julesalme, en *ekte* Landstad. (Nr. 112).

Og så *Petter Dass!* Hans nr. 25 (med den melodi som vi kjenner fra koralaftnene) vil bli en folkehymne i kirkene. Det er som om Nordhavets velde og havblikkets ynde, nattens mulm og dagrødmens sol, daler og tinder vekselvis trer frem i dens krappe strofer. (Måtte alle være snare til å lære melodien!)

—

—

Det er ikke lett å komme med den unge generasjons salmer, især når de er diktet til salmeboken. Det er heller ikke lett å dømme dem. Ingen «anmelder» har målestokk til å vurdere en salme. Menigheten, slekterne, vurderer ofte så ganske anderledes. Der kan bli perler ut av det som vi trekker på skuldrene av. Og hvad vi anser som poetisk vellykket kan så underlig snart visne. Ofte er de *beste* salmer de, som vi slett ikke på et øieblikk blir begeistret for. Salmer er jo slett ikke bare *poesi*. De er *tro*. Og ofte setter troen sin egen, hemmelighetsfulde poesi inn der hvor den dikteriske flukt er ganske liten.

Det er derfor ikke til å undgå at en forøkelse av salmeboken betyr et blindt forsøk. Det må få stå sin prøve. Men vi som lever nu får jo ha lov å følge vår egen smak. Efter den kan der neppe være tvil om at vi straks dømmer mange av de innførte salmer for å være døde! Særlig da blant dem som her så å si trykkes for første gang. *Gustav Jensens* poetiske retorikk er fin; men er det salmesang? Og dog har han nydelige ting. Som nr. 397. Blandt *Jonas Dahls* finnes adskillige som er tatt med, ikke fordi de er gode, men fordi man trengte

[1]) Da der blant alle de *registre* som er inntatt ikke finnes noget over salmeforfattere, er det et stort arbeide å finne ut i hvilken utstrekning en forfatter er representert i boken.

noget om et bestemt emne eller til en bestemt prekentekst. Men lykkeligvis er der salmer av ham i de to grupper Folk og Fedreland og Åndelige sange som bevarer ham for oss både som det friske kristne Vestanvær han var og som den barnesinnets egenartede skald han blev, især til sist. Der er andre salmer av ham som man, for hans egen skyld og for vår skyld, kunde gråte over er blitt med i salmeboken.

Johannes Johnson er ikke bare representert ved sin nu snart klassiske gravsalme (En dalende dag, nr. 386),[1]) men også ved nogen av sine riks-salmer. De er alle på forhånd innsunget i studenterverdenen. Nye er derimot salmer av *Lyder Brun* og biskop Gleditsch. Det synes som om det vi forstår ved salme-tone er myndigere representert i siste vers av Bruns fedrelandssalme (804) enn i noget annet av det som er skrevet i nyere tid. Hans salme ved dødsleiet: «Gud, når du til opbrudd kaller» har en gjenfødt Brorson-klang. Den er — for å bruke en vending av Gustav Jensen — «tidløs», i den grad står den centralt i alle slekters kristenliv. — I Olsoksolmen av *Gleditsch* er Olavs-ideen for første og eneste gang levende symbolisert for *vår* kirketid. Vi har ganske manglet salmer til Olsok. Her har vi, iallfall vår tids, fullbårne Olavssalme.

Og så de *gamle kjenninger* fra dansk og norsk kristenpoesi i siste slektledd — Du som veien er og livet — Du som freden mig forkynner, og mange andre, som vil bidra til å fornye *deltagelsen* i salmesangen i kirkene.

Der har vært talt så meget om at avdelingen for «Kirkearbeide» skulde bety en så stor berikelse. Den forekommer imidlertid snarest svak. Dens salmer er for reflekterte og anstrengte. Derimot er — typisk for norsk kirkeliv — *misjons*-avdelingen fyldig og festlig. Og kirkearbeidets tone får jo sitt vesentlige supplement i de tilslutt inntagne Åndelige sange.

SANGBOKEN I SALMEBOKEN.

Gustav Jensen har æren av å ha åpnet kirkens bok for de *møtesanger* som nu er vårt hele kristenfolks eie. Komiteen

---

[1]) Her er det *påtale* verd at man i siste vers har byttet Johnsons ord: «*usigelig* fryd» med det flaue ord: «*unevnelig*». — Er ikke slikt brudd på forfatterretten? Kristenlivet eier meget som er usigelig, men intet som er unevnelig.

har beriket og renset utvalget, så disse 43 «Åndelige sange» (fra nr. 843 til nr. 886) er blitt som en ekstrakt av det beste vårt folk har sunget sig glad i.

Denne avdeling vil spille en avgjørende rolle når våre menighetslemmer ut over landet skal stemme over innførelse av den nye bok. De vil likefrem bli så glad når de møter sine elskede sanger at de med en gang vil synes at dette er jo *deres* salmebok.

Dette viser at grepet er riktig. Og det er meget karakteristisk at denne sang-avdeling dog på ingen måte bryter salmebokens kirkelige karakter. *Optagelsen de «åndelige sange» betyr et håndtrykk mellem kirke og bedehus* — begge representert i sin edleste skikkelse.

Praktisk talt hver eneste av disse 43 numre er nye for salmeboken. Men bare nogen få av dem er ukjente for menighetene. Her er: Det er så yndig å følges ad — Kjærlighet fra Gud — Lyksalig, lyksalig hver sjel som har fred — Høit fra det himmelsk høie — Å salige stund uten like — Nærmere dig, min Gud — Så ta da mine hender — Å fikk jeg kun være den minste kvist — Jeg så ham som barn med det solrike øie — Si mig det gamle budskap — Tenk når en gang den tåke er forsvunnet.

Også den *ungdom* som har hatt hjemsted i Seips og Alvestads visebøker, folkehøiskolens så vel som de kristelige ungdomsforeningers barn vil her finne sine yndlingssalmer. Forrest av alle *Grundtvigs:* O kristelighet.

Blandt de helt *nye* er særlig å nevne prost Johan Jensens to stemnings-klare salmer ved et barns fødsel og et barns død. Sigurd *Nesses:* Heil deg, stillfarande fylking er en vederkvegende god salme til de stille i landet. *Hovdens* salmer om de barn som hjelper far og mor er noget av det sterkeste han har gjort: Å Gud velsigne kvar og ein som lyfter av foreldri stein.

At det ofte synes litt *vilkårlig* hvilke numre der er plasert blant *sange* og hvilke blant *salmer,* viser bare hvor stort slektskapet er. Det skal i det hele sies at hvad man lett kunde *fryktet* i vår tid *ikke* er skjedd. *Kirke*-salmebokens tone er ikke blitt fortynnet og utflatet ved innsmugling av engelsk-amerikansk dusinpoesi. Det nye svenske salmetillegg er heri snarere gått lengere. Og i verdensstudenter-bevegelsens siste

sangbok er der en fullstendig nedsunkethet i ren negerpoesi. Hos oss har koraltonen fremdeles ren lyd. (Jeg bortser fra et par nødvendige ofre — de bekrefter bare hovedpreget).

*

Tross alt hvad der er forspilt, blir derfor sluttinntrykket en gjenvunnen salmebok, en *Landstad redivivus.*

Der er noget *vidtfavnende* over vårt gamle salmehjem i dets nye skikkelse. Det kunde stå over dets inngang: *kirken er til moder kåret.* Her er nu i ganske annen grad enn før *folket* og dets liv kommet med — symboliseret fremfor alt deri at *Ja vi elsker* nu står i salmeboken! Mektig er dette folkeomfattende fremhevet — i Landstads ånd — derved at de nynorske salmer her står som brødre sammen med alle de gamle — uten det skillende gjerde som deres tilværelse i et «tillegg» før markerte. Ja, om det så er et *åndelig Stor-Norge* vi tenker på, så er det her med. Våre utflyttede landsmenn har fått sine representanter blant salmedikterne, og sandelig finner vi også en *madagasser* blant originalforfatterne. Det skulde Landstad ha visst da han lykkelig til tårer skrev sin gledeshymne ved budskapet om at en eneste afrikaner — den første grøde efter 16 års glansløst strev — hadde fått dåpens vann: «Opløft ditt syn, o kristen sjel», — han skulde anet at næste gang hans salmebok kom ut, så var der en afrikaner i den norske kirke *blant salmedikterne!*

Da vilde han ha sannet sine egne ord: Det våres alle vegne!

Når man så lukker boken idet man er nådd til Wexels: «Tenk når engang hver tåke er forsvunnet», så blir der for leseren likefrem noget symbolsk ved denne linje. Noget symbolsk for hans egen stemning overfor salmeboken selv. Man lukker den *i klarhet.* Skyggene som trakk sig over ens sinn somme tider er blitt opløst av den dag som er runnet op.

Der kan ingen tvil være om at *så sant de kristelige verdier skal være de avgjørende, så vil denne salmebok være selvskreven til innførelse i våre menigheter.*

Vi løfter i takk den nye, den gamle Landstad under orglets brus inn under vår kirkes tak!

Eivind Berggrav.

EN ENGELSK PRÆKENSAMLING

AV RONALD FANGEN.

Ifjor utkom for første gang et aarlig utvalg av engelske prækener, redigert av en række fremragende geistlige med lordbiskopen av Birmingham i spidsen. Den repræsenterer de fleste engelske kirkeretninger og trossamfund, utenom statskirkens forskjellige avskygninger ogsaa metodister, baptister osv. Den skulde altsaa gi et nogenlunde gyldig uttryk for tanker og følelser i engelsk forkyndelse og har dermed stor og mangesidig interesse.

1.

Det som slaar en er det ensartede præg disse prækener har baade i utformning og indhold. Stod det ikke uttrykkelig anført i noterne vilde det være umulig at se at de skrev sig fra repræsentanter for forskjellige trossamfund og kirkeretninger. Derav skulde man vel faa bestyrket det faktum at divergenserne i engelsk kirkeliv og religiøst liv overhodet ikke gjør sig gjældende paa nogen anmasende og demonstrativ maate, den rummelige og likesom selvfølgelige engelske toleranse i religiøse spørsmaal skaper ikke klima for passionerte trosfeider og gjør det overflødig for de mange retninger at staa steilt paa sine særstandpunkter, det centrale kommer frem, der skapes et fælles grundlag. «Mangfoldig, dog ens i grunden» — — det gjælder om den engelske kirke mere end om nogen anden og den er dermed et lysende og overmaade aktuelt eksempel ikke mindst for vort land. Heri ligger ogsaa forutsætningen for det rike, positive religiøse liv i England, dets kraft ødes ikke i ørkesløse og respektnedbrytende kampe, — — og i det hele tat er respekten for kirkens *værdighet* en magt i engelsk følelse. Der kan vel overhodet ikke være tvil om at England paa en heldig maate reddet det værdifuldeste i katolsk kirkefølelse med sig over i protestantismen, som i England aldrig er blit opfattet som en tilskyndelse til at gjøre kirken til en valplads for borgerkrige. Saa lykkelig blev utviklingen ikke hos os.

Denne prækensamlings ensartede præg beror ogsaa paa at engelske præster har en speciel kompositionsteknik i sine prækener, som omtrent alle følger. Det kan naturligvis indebære en fare, komme til at virke stereotypt. Men strenge krav til form, til komposition vil her som ellers i de fleste tilfælder vise sig at faa gode følger. At utarbeide en præken er en kunstart for sig. Nu gjælder det jo om vor tid at den har utprægede formopløsende tilbøieligheter, det viser sig i al litterær kunst, særlig i drama og lyrik. (Romanformen er paa forhaand saa tilfældig at det er vanskelig at angi nogen norm for den, likesom det er en stor sjeldenhet i vor tid at læse en virkelig maalbevisst komponert og artistisk utarbeidet roman). Imidlertid kan man allerede paa forskjellig hold spore en reaktion mot de formanarkistiske tilbøieligheter; i England protesterte for en tid siden Chesterton og Hillaire Belloc paa den mest passionerte maate mot de saakaldte «frie», rim- og rytmeløse vers, hvorav der i øriket, som ellers i Europa, fabrikeres en uoverskuelig mængde, — bl. a. med den begrundelse at al denne formløshet saa langt fra at befordre et rikere, alsidigere indhold i lyriken tvertimot fremelsker et tilfældig, slapt, tamt og tomt versepjat, som skaper lede ved alt som heter moderne lyrik. Intentionen, inspirationen faar netop bevist sit alvor, sin betydning ved at prøve kræfter med den strenge og ædle motstander som heter form. Den fælder ubarmhjertig al usseldom til jorden, men lar sig med ridderlig glæde overvinde av en overlegen magt. Den beskytter det gode og beskytter en mot det likegyldige, den er en sanitær institution av den aller høieste rang.

Dette gjælder naturligvis ogsaa prækenkunsten. Alle og enhver som besøker gudstjenester har sikkert lagt merke til at den prest som har litet og intet at si heller ikke kan faa sagt det, at en prest som snakker hulter til bulter, uten linje, uten maal helst slet ikke skulde ha snakket overhodet. Man oplever det desværre ofte i norske kirker og det kan ha mange aarsaker, først og fremst sikkert den at en prest, særlig en byprest. har alt for mange gjøremaal, taler alt for meget, ved alt for mange anledninger. Selve gudstjenesten, forkyndelsen blir bare en liten del av hans virksomhet, han kommer til den træt, uoplagt og daarlig forberedt, har som regel bare nogen momenter at holde sig til og hans vidnesbyrd kan ikke bli sterkt allerede av den grund at der ikke er *form* paa det. Det er meningsløst og skjæbnesvangert, gudstjenesten er og skal naturligvis være det cen-

trale i en prests virksomhet. Med indignert sorg taler man ogsaa om at kirkerne staar temmelig tomme, øiensynlig uten at tænke paa at mange som gjerne gaar i kirke selv om de ikke egentlig er det man kalder overbeviste kristne, enkelte paa grund av opdragelse, enkelte av trang til stemning og andagt, enkelte drevet av det som slagordet kalder religiøs uro, (og tilsammen er dette mangfoldige mennesker) de faar ikke det bedste som kirken kan by, de holdes ikke fast, de fængsles ikke, derfor kommer de ikke igjen. Dobbelt skjæbnesvangert er det at dette mest gjælder byerne. Det er naturligvis vanskelig at ha noget overblik over det, men man kan faa indtryk av at forkyndelsen gjennemgaaende ligger paa et høiere nivaa i vore landskirker, — av den enkle grund at landsprester har bedre tid til baade eftertanke, koncentration og det direkte arbeide med utarbeidelsen av prækenen.

Det er sikkert en styrke, en spore at formen nyder saa stor respekt blandt engelske prester, i den engelske kirke, og det gjør i hvert fald læsningen av denne prækensamling til en æstetisk glæde. Det er som bekjendt et godt gammelt raad fra norske fædre til englandsreisende sønner at de skal gaa i kirke simpelthen for at lære rent engelsk sprog og rigtig engelsk uttale, man kunde med god grund tilføie: for at lære litt av engelsk følelse og respekt for form.

2.

Et andet fællespræg ved disse prækener er det at de er av utpræget intellektuel art. De røber alle en energisk indlevelse i tidens tanker og problemer og vidner om stor aandelig vitalitet i den engelske geistlighet. Det følger derav at man i disse prækener forbausende sjelden støter paa gjængse kristelige slagord og prækenklicheer. Der er med andre ord arbeidet med dem, arbeidet med deres form og arbeidet med det som er en prækens egentlige og vigtige indhold, tidens tanker og besværligheter, utviklingens aktuelle fase ikke alene set under kristendommens synsvinkel, men stillet ind under kristendommens hjælp. Derved sker at mennesker som hører dem og læser dem ikke kan undgaa at føle at disse ting angaar dem og selv naar resultatet blir mest negativt, blir det i hvert fald det at man tvinges til at ta stilling. Disse prækener er barn av tiden, men i tjeneste hos en evig og uovervindelig magt.

Prækenerne er intellektuelt betonet, men ingen av dem er abstrakte, der er tvertimot en sterk vilje og tilskyndelse i dem. Det er typisk at de fleste av disse prester har valgt tekster hvor det erobrende, det seirrike, det bestandig kjæmpende og stræbende ved kristendommen og det kristne menneske blir fremhævet. «Strid troens gode strid», «I alt dette vinder vi mere end seier ved ham som elsket os», «Ta derfor Guds fulde rustning paa» «Ti vort evangelium kom ikke til eder bare i ord, men ogsaa i kraft» ....

Der er som bekjendt to arter av forkyndelse, som man sjelden finder forenet hos den samme prest, men som i norsk og dansk kirkes historie har hat fremragende repræsentanter. Den ene lægger vegten paa samfundet, den kristne menighet, kirken som samlet og organisert magt, hadde i Danmark en genial prest i Grundtvig, i Norge en fremragende skikkelse og forkynder i Klaveness. Den anden lægger vegten paa det enkelte menneske, er dermed psykologisk indstillet, repræsentertes i Danmark ypperlig av Mynster og hos os av Gustav Jensen. I denne engelske prækensamling er den bekjendte prest ved St. Paul's katedralen, Dean Inge, den typiske samfundsbetragter og kirkerepræsentant. I en præken som er betitlet: «Djævelsk og guddommelig krigsførsel» taler han med stor bitterhet om den europæiske tilstand efter krigen. Det er forøvrig samlingens kanske mindst sympatiske præken, man blir forstemt over at finde bitre utfald mot Tyskland og en konsekvent forvrængning av tysk tanke før krigen, dertil kommer at prækenen i det hele tat har karakteren av et foredrag. Men det er naturligvis vel berettiget og meget virkningsfuldt naar han citerer Wilsons høit idealistiske og blindt optimistiske uttalelser ved fredslutningen om den virkelige og varige fred som han nu mente hadde faat sit faste tilhold i menneskernes hjerter og som han trodde omsider skulde bli en politisk realitet, — — naar han citerer Wilson og stiller det op mot det der fatkisk siden er hændt. Wilson blev slaat ut av en sterkere mand, sier han, og han navngir ham: det er Clemanceau, som har uttalt at fred er krig fortsat med andre vaaben. Og med patriotisk bitterhet sier Dean Inge: «Forskjellen ser ut til at være at naar det er krig angriper man sine fiender. naar det er fred ogsaa sine allierte». Efter dette politiske utfald (som det jo unægtelig er let at forstaa) taler han om krig i det hele tat. om krigens filosofi. og sier: «Vi kjender vore fiender utenlands. Machiavelli og hans diciple. ikke nationer, men ideer

er dette lands fiender». Og derefter følger et avsnitt som er typisk samfundsrefsende, om man vil kollektivistisk præken. «Og her hjemme alle de opløsende tendenser som krigen har sluppet løs, parti- og klassehad, egoisme og luksus og fremfor alt den forvitring av al moralsk autoritet, som betragter rasens prøvede visdom, tusener av aars modne erfaring som antikvert tabu». Derfor gjælder dette, sier han, med den nye psykologis ord, at vi *sublimerer* vor medfødte stridbarhet hellere end at undertrykke den. Vi maa finde en moralsk ekvivalent for krigen: indrullere os under Kristi banner, bekjæmpe os selv.

Paa en anden maate taler lord-biskopen av Birmingham E. W. Barnes om de samme ting. «Følg du mig», heter prækenen og har ikke den vide adresse til samfundet, men den desto sterkere til det enkelte menneske. Krigen har ødelagt, sier han, den er forbi, men dens passioner fortsætter at virke og midt i al den moralske opløsning, al den sociale uro, al den ondskap som opfylder samfundet kan det se ut som om kristendommen er magtesløs. Rigtignok er der paany mange mennesker som har faat øie paa kristendommen og finder værdier i den. Det er ikke nogen ny ting for os som bekjender Kristus, men det gjælder for os at vinde og vise hans aands kraft. Det er ikke moralen som gjør kristendommen stor, men det er den kraft Kristus skjænker dem som vil følge ham. «Og naar vi slik forsøker at være loyale overfor Kristus da kan det hænde at vi læser i avisen om en eller anden som skamløst tilfredsstiller sin egoisme og tilmed angriper vort eget velvære. Hvad skal vi gjøre med denne mand, spør vi indignert. Kristi svar er dette ene: Følg du mig».

Den samme betragtning finder man i en præken av en præsbyterinsk prest, James Reid. Folk er ofte i stort vilrede angaaende alt som heter religiøs erfaring, mange videnskapsmænd er av den mening at religion er en slags kompensation for al livets motgang, en skanse mot de ting vi er rædde for og som vi ikke tør møte alene. Og de fleste av os ønsker tegn og beviser for at vi har ret. Men der er intet andet bevis at faa end det vi faar naar vi gjør forsøket. Det er altid de som gjør Guds gjerning, som elsker den. Det er de som har set Kristus og fulgt ham for hvem han stadig blir mere og mere, det er paa den maate at troen bestyrkes og blir en uimotsigelig erfaring. Nye tider har nye ansigter og man kan komme til at synes at der ikke længer er den samme plads for kristendommen som før, det er ikke saa let at tro, det er ikke saa let at øve troens gjerninger, men saa

snart vi forsøker, opdager vi at der er i virkeligheten ingen forandring. Det er en fare at forherlige fortiden istedetfor at arbeide nu og vandre ind i fremtiden, lægge nyt land under kristendommens harv og plog. Vor eneste hvile er at kjæmpe for det kristne formaal, vor eneste fred er at vandre i det kristne lys. Det er denne aktive fred vi faar naar vi lyder det kristne kald og det er slik vi faar visshet om Guds realitet.

Og netop spændingen, anspændelsen, kampen ved det at være kristen blir fremhævet av en anden prebytariansk prest, R. C. Gillie, som taler over Matth. 10 37. Han protesterer først mot en mængde almindelig romanpsykologi, bl. a. Hall Caines, som paa en melodramatisk og overfladisk maate fremstiller det som om kristne nødvendigvis maatte bryte med familie, med sine medmennesker overhodet og bli hvad man almindeligvis kalder umulige mennesker. Han anbefaler derimot Dostojewskis «Idioten» som en fremragende skildring av kristne sindstilstande.

Der gis ingen norm for hvad et menneske maa ofre for kristendommen, enkelte maa kanske ikke ofre noget, andre maa kanske ofre alt og det er en stor misforstaaelse naar man mener at det at være kristen under alle omstændigheter betyr at «vandre paa sværdblade, bli tornekronet og stemplet som et umulig menneske». Hvis man kan kalde Kristus revolutionær da er det bare i indre forstand og naar han kræver meget da er det fordi han bedre end nogen anden visste hvor meget han har at gi. De kristne skal være jordens salt, og det skal de være ved sit indre liv, ved sin lykke, ved sin sikkerhet, ved sin kjærlighet, ved sin evne til at taale og tro og haabe, ikke ved mørk fordringsfuldhet og steil ufordragelighet.

Hele denne kristne indstilling faar et fremragende, enkelt og sterkt uttryk i baptistpresten John Carliles præken: «Den gode strid».

At tro, det er at kjæmpe mot det man ser, at kjæmpe for det usynlige, den indre visshet. Det er vanskelig at faa øie paa Guds rike paa jorden, allikevel skal vi tro paa det og kjæmpe for det, det er vanskelig at finde Guds vilje og ledelse i det som sker, men vi skal følge Guds vilje og ledelse i vore hjerter. Troen sier: du skal vandre gjennem mørket og natten for at naa frem til daggryet, du skal klatre til tops for at faa se det som nu er skjult. Kristi lære er saa god at den burde være sand, men den blir bare sand for os naar vi kjæmper troens strid. Man skal bevare sin glæde i kampen, man skal gaa ind i den som Crom-

wells «jernsider»: med en sang. De fleste av os gaar omkring i dystert alvor, mens kampen altid skal ha et element av eventyr og glæde, av mandig humør og sans for at overvinde vanskeligheter. «Vær ved godt mod, saa skal han styrke dit hjerte». Og da skal man komme til at vidne at denne kamps lidelser var mere værd end verdens glæder. Denne kamp er en *god* kamp. Der er nok av strid i verden som ikke kan forsvares, men denne er god i sig selv og trænger intet forsvar. Man har for ofte ført et slags advokatur for kristendommen ved at fremhæve at den paa en maate betaler sig. Selv om Kristus ingenting hadde at gi os var det vor pligt at følge ham. Og det vi vinder er under alle omstændigheter det at vi hærdes. Man faar en tilgift til sin karakter, som forandrer dens kvalitet og reiser dens struktur. Og paa denne maaten faar man erfare med usvigelig visshet at Kristus lever. «Fra Paulus til Catherine Booth, alle de store kjæmper har vidnet at den kraft som holdt dem oppe ikke var deres egen, men sendt dem fra ham».

Det er i god overensstemmelse med engelsk sind, tanke og tradition at det er dette etiske moment, kampen, anspændelsen som blir kjærnen i religionen, selve religionens aabenbarer og troens bevis. Den som tror, den som kjæmper for sin tro han skal faa se Guds herlighet. Det er en central forkyndelse, først og fremst en forkyndelse for friske mennesker, for ungdom, den lokker med eventyr og glans, seier og triumf, der er meget i den som vidner om at den skriver sig fra sportens store land og fra det land hvor etiken har faat sin mest praktiske adresse og filosofiske utformning.

3.

Alt dette er udmerket og det blir forkyndt paa en personlig maate, i vel gjennemtænkte, velformede prækener. Der er ung styrke, en lykkelig seirsvisshet og mandighet i hele denne forkyndelse, som i sig selv er overmaade tiltalende. Men er det allikevel her man finder det dypeste og sterkeste i kristendommen, det som gjør at dens magt over menneskelige sind stadig er like stor? Vilde ikke utallige mennesker som bekjender sig til kristendommen og ikke kan leve uten den, falde fra hvis alt det den ga var det: kjæmp, strid, bli sterk, som kan omskrives til dette slagord, der ogsaa sikkert har engelsk oprindelse: at man skal hjælpe sig selv, saa vil Gud hjælpe en, — vilde de

ikke falde fra fordi de ganske enkelt ikke klarte at holde fast? For hvert menneske som efterhvert vokser i styrke, i selvbeherskelse, i likevegt, i lykke ved at kjæmpe for kristne idealer er der ti som mattes ut, som falder paany og paany, som maa forbande sin natur og indrømme at man gjør det onde som man ikke vil gjøre, og ikke klarer at gjøre alt det gode man higer efter. Der er en enkelt prest i denne samling som taler om den menneskelige natur med den dype pessimisme som en Pascal og som hele den mere eller mindre anonyme moderne psykologi.

«Mørke, store, forfærdelige ting kommer stundom for lyset, som viser hvordan menneskene kan bli kastebal for sterke magter som synes at reise sig fra uutforskede dyp i dem selv og som driver dem til ødelæggelse, til trods for deres vildeste anstrengelser for at staa imot, for at bli fri .... Det gir grund til at undres over om det vi kalder en personlighet overhodet er en enhet eller om det er enslags bundt av uforenlige tendenser som løselig er bundet sammen og destinert til at falde fra hverandre .... Hjertet kan være et helvede av stridende passioner og ønsker, et pandemonium av konflikter». Det er den stridende dualisme i den menneskelige natur som ingen har forstaat bedre og vedkjendt sig mere aapent end Paulus i det syvende kapitel av Romerbrevet. Men denne prest finder allikevel ingen anden vei at gaa end den han selv sier ikke fører frem, han stiller problemet, men slipper det uten at føre det ind under den kristne realitet hvor det hører hjemme. Hermed er man ved den svake side i denne prekensamling og — — hvis man kan betragte den som typisk — — ved engelsk forkyndelse i det hele tat. Den har litet, næsten intet at si om de kristne realiteter som man betegner ved ordene om naade, om syndernes forladelse, der hvor mysteriet er størst, det egentlig religiøse mest utpræget og der hvor de fleste mennesker finder sin trøst og sin kraft. Et etisk moment er der i al religiøs stræben, men det kan vel la sig forsvare at si at der hvor etiken maa gi op begynder religionen. De engelske prester har imidlertid vanskelig for at slippe taket i etiken, deres forkyndelse er derfor mere for dem som endnu ikke er altfor desillusionerte naar det gjælder menneskelig kraft og vilje, end for dem der er besværede og trænger hvile.

Det hænger sammen med dette at der ogsaa i disse prækener findes litet av direkte andagtsskapende elementer, litet av «hjertets opløftelse», litet av lovprisning og tilbedelse, litet i det hele tat av direkte bøn og paakaldelse, av ydmyghet, syndserkjen-

delse, av alt det inderlige, stemnings- og mystikbetonte, som vi i hvert fald har hat en gang her i Skandinavien og som stadig lever sit liv i vor gamle salmedigtning. Det irrationelle ved kristendommen er ikke høit elsket i disse prækener.

Det er vel dette som har gjort at Grundtvig, der som bekjendt tre ganger var i England, ikke fandt meget for sig i engelske gudstjenester og i det hele tatt kom til at fælde en noksaa ugunstig dom om den engelske kirke. Der kan allikevel ikke være tvil om at man har meget at lære av den engelske kirke, dens store fordragelighet, dens vilje til at lave en samlet slagfront, og av engelsk forkyndelse, dens aktive, begeistrede stræben, dens maalbevissthet, gjennemarbeidethet og fremragende form. Ja, kunde bare vore prester lære av den at holde sit arbeidsværelse og sin præken høit i ære vilde det være et fremragende resultat og snart bringe dem den glæde at se virkelige menneske*skarer* under sine prækestoler.

Ronald Fangen.

GUDS TRUBADUR,

DEN HELLIGE FRANS AV ASSISI.

«Dine forskrifter er blitt mine sange.» Salme 119, 54.

Den 3die oktober er det 700 aar, siden den hellige Frans døde i sin lille hytte ved Porticunculakirken. Det var en lørdag aften efter Vespertid. Hans tanker levet ikke mere i tiden. Han trodde at det var torsdag og ba en av brødrene læse skjærtorsdags-evangeliet: Antem diem festum Paschae: «Men før paaskehøitiden, da Jesus vidste, at hans time var kommen, da han skulde gaa bort fra denne verden til Faderen: likesom han hadde elsket sine egne, som var i verden, saa elsket han dem indtil enden.»

De tok det sidste hellige maaltid sammen og Frans delte brødet.

Mens aftenrøden endnu dvælte paa de høieste fjeldtopper og en stor skare lærker jublende fløi over hytten — — istemte brødrene: Voce mea ad Dominum clamavi: «Med min røst roper jeg til Herren.» Frans deltok i sangen indtil det sidste vers: «Me expectant justi!»

Syngende hilste den hellige Frans «søster død» velkommen! Syvhundredeaars-dagen vil bli feiret som en national festdag i Italien, men i hele den civiliserte verden vil man mindes «Solsangens dikter, Guds trubadur!»

*

Den hellige Frans er født i 1182, første barn av Assisis' rikeste kjøbmand, Pietro Bernardone. Hans mor, Pica, var fra Provence, landet med den fornemme, høviske ridder-kultur — trubadurernes land, hvor «la gaya scienza» (den glade diktkunst) blev dyrket. Faren var paa en av sine mange reiser da sønnen blev født. Pica døpte barnet Johannes, men da faren kom hjem, blev gutten kaldt Francesco.

Navnets endring tyder paa, at Bernardone har været meget glad i sin bruds hjemstavn. Han har vel ønsket sig at sønnen

maatte faa noget av det fine, ridderlige væsen, som han hadde mødt i Frankrig. Det ønske er gaat i opfyldelse, om end paa en hel anden maate end faren haapet.

I Guds-rikets tjeneste er han blitt ridderen «sans peur et sans reproche», og hans «gaya scienza» er gaat ut paa at overbevise menneskene om, at den eneste sande glæde er at gjøre Guds vilje, og at Guds vilje er kjærlighet! Den hellige Frans har fra barndommen av drømt om ridderdaad og heltebedrifter. Han har vel allerede som ganske liten hørt Pica synge de provencalske «chansons de geste», og vi kan forestille os den unge Francesco lyttende til morens fortællinger om de berømte franske trubadurer: Raimbaud de Vaqueiras og Pierre Vidal — — — om kong Artur og ridderne av det runde bord.

Da gutten blev stor, kom han ind i farens forretning, og der viste han sig at være en meget dygtig forretningsmand. Han tjente mange penger for faren og Bernardone var stolt av sønnens kjøbmandssans.

Assisis «jeunesse dorée» flokket sig omkring den rike yngling som strødde guldet hvor han gik.

Frans elsket fest og glans, gik omkring i de fineste ridderdragter og sværmet for sang og musik i natlige gilder.

Faren syntes nok at det av og til gik for vidt med hans ødselhet, men han var dog paa en maate stolt av sønnens første forsøk paa at skille sig ut fra alle andre.

Glæden blev dog snart forstyrret idet Frans blev alvorlig syk og var døden meget nær.

Da sker det at Frans efter en meget langvarig rekonvalesens kommer ut av sykestuen og igjen ser den rike, skjønne umbriske natur, som han var saa glad i.

Han er meget svak og hans skridt er vaklende. Støttet paa sin stok, ser han ut over de blomstrende marker, over vingaardene og olivenhaver som han kjenner saa vel. Den herlige vaarmorgen smiler ham imøte, men — — *alt* har forandret sig for ham. En underlig vemod fylder hans sjæl: Alt dette er forgjængelig! Alt dette er kun støv og aske, og du selv med!

For første gang føler han sjælens forfærdelige ensomhet: Sjælen alene i en forgjængelig verden.

Og hvor skal han hen med sitt brændende hjerte?

Vent kun, elskelige Francesco, vent kun — — du skal faa

se den *indre,* uforgjengelige skjønhet, som ligger gjemt i skjønheten: skjønheten uten slør — — og du skal faa elske, du skal bli Guds trubadur! Hvordan, i en saa kort skisse, forklare betydningen av denne hellige mands liv?

Hvad har han gjort at hele verden kjender hans navn og elsker det. Ti, selv de som ikke kjender ham nærmere, føler noget godt, noget varmt naar hans navn nævnes. Det er vel netop fordi Frans var et helt igjennem godt, et helliget menneske, ja vi siger gjerne med den katolske kirke: fordi han var en *helgen!*

Hans *liv* har noget at si til *alle* mennesker. Det er kanske det mest universale liv som er levet efter Jesus av Nasaret, i hvis fotspor han vilde træde, hvis liv han vilde leve, hvis forskrifter han vilde følge. Fransikanerne i Assisi sier endnu saa gjerne om Frans at han var «uno santo mondiale». Det vil vel si at han ikke har diktet i det blaa, at han ikke har skrevet lærde, utilgjængelige avhandlinger, men at *selve hans liv her i verden* har været et Epos, forstaaelig for alle. Naar alt kommer til alt, er det *hvordan livet leves,* verdens sunde sans spør efter. Det er et tydelig sprog som alle forstaar.

Hans lære?

Det er saa enkelt, alt hvad han har sagt. Et barn kan uttale hans ord, saa naturlige, saa selvfølgelige er de.

Hans visdom?

Hans visdom var at elske! Han elsket brændende og uten kritik.

Det er *denne* kjærlighet som intet menneske kan staa for, som smelter den haardeste is, som renser alt i sin glød.

Inderst inde i hvert menneske er der igrunden kun *et* skrik, en lengsel: at bli elsket uten kritik, uten bebreidelser, uten betingelser, «for loves sake alone». Den ypperste kjærlighet kræver intet og lover intet. Den hellige Frans elsket med denne kjærlighet. *Det* var hans makt over menneskene. Det var hans straalende skjønhet som lokket og som trak til sig som solens varme.

Unge og gamle, mænd og kvinder, de flokket sig om ham, de vilde bli hans sendebud, de vilde elske som han, rense hele verden gjennem kjærlighetens luer.

Der gik en vaarbølge over den hele jord!

*

Ganske nær Assisi ligger San Damiano-kapellet som skulde faa en saa stor betydning for den hellige Frans.

Endnu findes kapellet, omgit av ældgamle olietrær; den lille stenete sti, som fører dit, overgrodd med duftende lavendel og rosmarin. I den hellige Frans' tid holdt helligdommen paa at falde fra hverandre, men Frans elsket den, elske at knæle foran det enkle alter av sten, elsket fremfor alt krusifikset over alteret. Det er et bysantinsk krusifiks, som nu henger i Portiuncula-kirken, mens kun en kopi finnes i San Damiano. Krusifikset viser os ikke den lidende frelser, som segner under smerterne og lukker øinene i dødens bitre ve, men meget mere den seirende Kristus som *lever* midt i døden, som naadig ser med *aapne* øine paa den verden som har korsfæstet ham.

Frans skuer ind i de aapne øine, og han møter kun naade i Jesu blik — — — —

Da fyldes hans sjæl med en usigelig lykke, han er ved alle lengslers maal: min elskede er min, og jeg er hans!

Det var vel med tanken paa denne hans livs store oplevelse, at den hellige Frans skrev hin dikterbøn:

«Herre, la din kjærlighetsglødende makt fylde min sjæl — — At jeg maa dø av kjærlighetslængsel efter din kjærlighet, Du, som døde av kjærlighetslængsel efter min kjærlighet!»

*

Frans har faat ridderslaget: «Min søn, dine synder er dig forladt!»

Parolen er git; krusifikset har talt: «Gaa Francesco, gjenopret mit hus, ti det er faldefærdig.

Engang i et drømmesyn har han skuet skjønheten av Guds banner; nu faar han lov at leve under dets vaiende flik, kjæmpende for alt hvad der er hellig og godt. Han ser ind i en lys straalende glæde, som næsten blender ham.

Det synger i ham: *«Mio Dio, mio tutto!»*

Frans forstaar endnu ikke hvor store ting befalingen om gjenoprettelsen av Guds hus indeholder. Han tar den bokstavelig, iler til San Damiano forat restaurere kapellet, og forat gi den fattige prest penger til at kjøpe olje for. Lampen foran krusifikset maa aldri slukkes mer.

Frans hadde altid været meget ræd de spedalske; han har gaat lange omveie for ikke at møte dem.

Nu møter han paa en av sine vandringer en stakkels spedalsk mand. Hans første tanke er at snu, som han altid har gjort. Men nei, det faar han ikke lenger lov til nu. Han gaar ham imøte, taler venlig med ham, ja kysser ham! Frans jubler over at aanden har seiret i ham.

Dette var hans første ridderdaad under Guds banner.

Senere følger han de syke til «San Salvatore delle Pareti», pleier dem, vasker deres saar og steller godt med dem.

Efter dagens arbeide ved San Damiano, holder han til i en klippehule for i ensomheten helt at kunne fordype sig i den nye glæde. Denne eneboer-trang har aldrig forladt den hellige Frans.

«Disse er mine sande brødre, mine riddere av det runde bord», er et av den hellige Frans' eiendommelige utsagn, med en hentydning til datidens helteidealer i Artus-romanerne, «de som dvæler i ørkenen og paa øde steder for bedre at kunne hengi sig til bøn og eftertanke og graate over sine og andres synder.» Han opmuntret senere altid sine disciple til at søke ensomheten, men hvis den ikke var at opdrive, for kjærlighetens skyld, «saa la legemet være din celle hvori sjælen er eneboer, som bor derinde i cellen og ber til Gud og tænker paa ham.»

Efter at ha sat istand San Damiano, begyndte han paa Portiuncula-kapellet.

Forat glæde Frans, kom nu presten fra Damiano oftere og holdt gudstjeneste *der*.

Saa gjerne Frans var alene, han forsømte dog aldrig en gudstjeneste; især elsket han fropræken.

Det var under en slik morgenandakt at presten læste Matt. 10, 7—13. De ord blir for Frans en ny befaling: «Dette er hvad jeg vil, dette er hvad jeg av al min evne ønsker at efterleve», har han sagt. Atter tar han befalingen bokstavelig. Neppe ute av kirken, tar han sine sko av, kaster sin stav, bytter beltet med et rep, og iklædt en lang brungraa kittel — vandrer han ut i verden som de første apostle gjorde forat forkynde evangeliet.

Med de to første disciple gaar han ind i kirken «forat be sammen». Frans gaar op til alteret, tar messeboken, aapner den og finder de følgende ord: «Hvis du vil være fuldkommen, da gaa hen, sælg alt hvad du har og gi det til de fattige

og du skal ha en skat i himlen». Endnu to ganger slaar han boken op og finder først «Vil nogen komme efter mig, han fornekte sig selv og ta sit kors op og følge mig», til slut: «og han bød dem, at de ikke skulde ta noget med sig paa reisen».

Efter læsningen skal den hellige Frans ha sagt: «Brødre, dette er vort liv og vor regel, og ikke blot vor, men alle deres, som maatte ønske at leve sammen med os. Gaa hen og gjør, hvad I har hørt!» Man forestille sig disse tre i den stille kirke, samlet til bøn i Jesu navn, villige til at gjøre hans vilje.

De tar imot disse ord, Jesu egne, som en stor gave, direkte fra Ham.

Indeholder gaven en befaling, nu vel: det er brudgommens røst! De vil gaa hans ærend, med Guds-glæden i sine hjerter, med sang paa sine læber.

*

Frans var aldrig asket for askesens skyld. Naar han gav avkald paa alt det materielle, saa var det for at eie helt og fuldt det aandelige, forat staa helt frit, for ikke at ha noget imellem sig og sin Gud — og endelig forat være vaaken og ædru, *bestandig beredt* til at lystre en ny befaling, til at motta en ny gave.

Frans vilde ikke høre om nogen anden regel end denne «*som Gud selv hadde git ham*», selv da brødrene blev mange, og paven og andre størrelser vilde tvinge ham til at fire paa den, eller til at skjærpe og utvide den.

Da han endelig «for lydighets skyld» maatte gi efter, da var de glade dage forbi, da traadte han selv tilbake som leder og kjæmpet haardt med sig selv og sin Herre paa Alverna-bjerget.

Det var indgangen til de mange lidelser som skulde naa høidepunktet i Stigmatisationen. Guds kald bli til en organisert orden! Den store gave forvandles til et aag, hvorunder man bøiet sig, et kontrakt som sikret brødrene det evige liv!

Trubadurens hjerte krympet sig! At sulte, at tørste, at ligge under aapen himmel, eller paa en straasæk i en fuktig klippehule, at pleie de spedalske, at reise lange veier forat forkynne evangeliet for Sarasenerne — — hvad var alt dette, mot at opgi en idé, et ideal, hans haap: fred og lykke for alle mennesker gjennem en flammende kjærlighet og gjennem aandens seier over alle materielle krav og lenker!

Men vi foregriper.

Endnu vil vi dvæle ved den fransikanske vaar, da «*le joculatores Domini*» strødde deres glæde hvor de gik, da alt lykkedes for Frans, da kjærlighet var brødrenes eneste regel, hin straalende begyndelse med det dype aandssamfund mellem mesteren og de første disciple. Frans omgikk disse sine aandelige barn som en virkelig far, og øm som en mor var hans omsorg for hver især, naar der var noget iveien med dem.

Vi kan her kun nevne et par eksempler:

En av brødrene, Juniper, var ikke saa gløg som de andre, men Frans satte meget pris paa ham fordi han var saa hjertensgod. En gang hændte det at en tigger kom ind i kirken, mens Juniper var der alene. Tiggeren bad om penger, men Juniper eiet intet! I sin iver forat hjælpe en fattig, tok han en kostbar gjenstand fra alteret og gav ham den.

Stor forskrækkelse blandt brødrene! Hvad har Juniper gjort? Git bort det hellige!

De iler til den hellige Frans. Denne ryster paa hovedet, trækker dog lidt paa smilebaandet, og siger mildt: «Maatte Gud gi os en hel skov av slike Enebærbusker.»

(Juniperus er det latinske navn for Enebærbusk.)

Det hændte engang at en av brødrene var blit syk av en lang faste. Mens de andre sover, hører den hellige Frans at han stønner og vrir sig i vaande. Dette taaler ikke Frans at høre paa; han gaar straks ifærd med at anrette et godt maaltid for den syke, setter frem alt det bedste han kan finde og setter sig *sammen med ham* tilbords, «for ikke at gjøre skam paa broderen, og for ikke at tro sig selv bedre end han.»

Men noget av det mest rørende var dog dengangen da broder Leone trængte mesterens hjælp. Frans elsket Leone; han var hans Johannes som trofast fulgte ham overalt, som delte alle hans sorger og glæder indtil det sidste. Atter og atter kalder Frans ham Guds lille lam.

Av en eller anden grund var dette altid glade og i Guds vilje hvilende lille Guds lam blitt bedrøvet. Hans frimodighet var borte. Frans ynket sig over ham og var ikke sen om at hjælpe ham *straks*. Han bad broder Leone bringe ham et stykke pergament, pen og blæk. Og Frans skriver, mens Leone ser paa: «Herren velsigne dig og bevare dig! Herren

lade sit ansigt lyse over dig og være dig naadig. Herren løfte sit aasyn paa dig og give dig fred!»

Et øieblik ser de to paa hverandre — da tilføier Frans de følgende ord: «Herren velsigne *dig*, broder Leone!

«Ta dette,» sier Frans, idet han rækker ham pergamentet, «og bevar det hos dig til din dødsdag!»

Endnu som gammel mand bar Leone dette sin mesters testamente paa sit hjerte.

Kan der tænkes et finere, et varmere et helligere kjærlighetsbevis?

Man kan ennu se pergamentet i San Francisco-kirkens sakristi og bøie sig i hellig ærefrygt for kjærlighetens opfindsomhet.

Frisk og frigjort, original og genial var den hellige Frans og alt hans virke.

Desuten eiet han et forløsende humør som reddet ham ut av mangen en vanskelig situation.

Hvor velgjørende menneskelig virker det ikke, naar han sender bud efter en av sine gode veninder, en fornem dame i Rom, Jacoba de Septenisoli, og kalder hende« broder Jakob», fordi hun er saa grei og sterk.

Midt i denne første, straalende tid skedde der noget helt uventet for Frans.

En ung pike paa 16 aar av adelig slegt, Clara Sciffi, hadde hørt den hellige Frans præke i Assisis katedral.

Rystet av hans ord, grepet av hans eiendomelige personlighet, aapner der sig en hel ny verden for hennes søkende sjæl. Frans blir hende «en duft av liv til liv», som Paulus har sagt. Clara forsøker at gi sit liv en helt ny retning idet hun ofrer sig for de fattige. Men det er vanskelig i de gamle omgivelser, hvor hendes far er forfærdet over hendes asketiske tendenser. Da gaar hun, uten at betænke sig, til Frans og spør ham hvad hun maa gjøre.

Den hellige Frans betænker sig heller ikke, ansvarlig som han føler sig for det liv han har vakt.

Han hadde ikke været den han var, hvis han nu, av menneskefrygt eller av nogen anden grund, hadde sviktet hende og sig selv. Han raader hende til flugt — og venter hende i kirken, palmesøndag-nat (18de—19de mars 1212). Alle brødre er samlet i Portiuncula-kapellet. Hun kommer mens de syn-

ger matutinen. «Da gik alle brødre Jesu brud imøte, med brændende lys i deres hænder — mens skogen omkring kirken gjenlød av fuglenes morgensang,» heter det i den gamle beretning. Foran det samme alter hvor Frans hadde knælet, da han fik Guds befaling, knæler nu Clara. Frans læser hvad Gud har befalet brødrene, læser hvad Han *nu* befaler søster Clara, og naar hun lover at hun vil det av hjertet — falder hendes haar, som Frans selv klipper.

Han hadde ikke ret til det, han var ikke presteviet, men i denne høitidsstund var *alt* hævet til det høiere plan, hvor Frans' egentlige hjemstavn var, og hvorhen kun hans utvalgte kunde følge ham: «hvor der ikke er jøde eller græker, ikke træl eller fri, ikke mand og kvinde, ti alle er én i Kristus Jesus.»

En time efter indvielsen, førte Frans selv Clara til et Benediktinerkloster i nærheten, hvor hun indtil videre var beskyttet mot farens forsøk paa at faa hende tilbake.

Efter 3 dages forløp følger Claras søster, Agnes, hendes eksempel — og om ikke længe flokker sig en hel skare av unge kvinder omkring disse to.

Man kan tænke sig Frans' glæde, da han faar San Damiano i gave som opholdssted for Clara og de andre søstre, likesom han hadde faat Portiuncula for sig og brødrene.

Dette elskede sted, hvor Jesus hadde talt til ham fra krusifikset, kunde han nu gi Clara til bolig. Der fik hun knæle, der fik han forkynde for Clara, hvad der bevæget hans sjæl — en forkyndelse baaret av den gode samvittighets salige frihet.

Den første opgave Frans gir søstrene, er at sy alterduker til de smaa forsømte kapeller i omegnen. Det var søstrenes første andel i at «gjenoprette Guds hus som var faldefærdig».

Frans taalte ikke at se en forsømt helligdom; han la alle paa hjerte, hvor han end kom hen, at stelle omhyggelig med det hellige.

Men søstrene trængte til mere arbeide. Ret som det var sendte da Frans en syk eller en fattig til dem, forat pleies og stelles godt med.

Mange spedalske har Clara pleiet.

Hun fik senere en have hvori søstrene dyrket grønsaker,

og Frans bad dem om «ikke at glemme blomsterne». Frans elsket blomster, og at pleie dem var ham én av armodens rigdommer.

Denne Claras klosterhave ved San Damieno findes endnu. Vandrende paa klosterhavens firkantede stenfliser, hører man endnu det hellige tale og alt hvad der er poetisk og rent.

Hvor enestaaende fint dette forhold har været mellem Frans og Clara, har folkets intuition forstaat. Assisis befolkning taler endnu aldri om den hellige Frans, uten at nævne Clara.

Naar Frans trængte til hvile, naar han ikke kunde finde veien tilbake til sig selv efter vanskeligheter og endeløse samtaler med de store og lærde, da søkte han ind til Damiano.

Der i stilheten, i Claras have, tok alt det brogede sig anderledes ut. Der fik han altid fat igjen i det enkle, det store, det ene, som Gud hadde git *ham* at være uttryk for i denne verden. Derhen lot han sig av brødrene bære, da stigmatisationens lidelser blev over evne, endogsaa for ham — da hans øiensygdom tiltok, da alt omkring ham hyllet sig i en graa taake, legemlig og sjælelig.

Clara vidste hvad mesteren trængte: ensomhet og ro. Hun fletter egenhændig en liten hytte for Frans, «av siv», heter det i den ene beretning, «av rosenbusker» i en anden.

Der kommer han sig; der hører de ham nynne og synge som i gamle dage. Alle gaar i spænding om forandringen vil holde sig — men der er ingen som forstyrrer, ingen som spør.

Nu faar mesteren hvile!

Og mens alle er samlet omkring den hellige Frans ved middagsbordet, ser de ham bli borte som i en usigelig fjern lykke. — —

Idet han kommer til sig selv, jubler han: Laudate sia lo signore!» «Solsangen» er født.

Glæden er kommet tilbake! Overstrømmende!

Frans — frommeste av alle fromme — han glemmer en hel uke at læse breviaret, optat som han er av «Solsangen». Han synger den dag og nat, han opfordrer brødrene til at gaa og synge den for alverden — som «joculatores Domini» — denne lovsang om skaperens og alle Hans skapningers herlighet, denne kjærlighets-utgydelse til alle og alt!

Brødre og søstre er alle og alt hvad der er utgaat av Faderens haand. Alt hvad han har levet for, alle hans længsler og forhaabninger, alle hans skuffelser og alt hvad han har lidt, finder her sin utløsning i et tema med mange vidunderlige variationer: *Laudate!*

Dette er den hellige Frans som Dante saa ham, da han gav ham plads i «Paradiso» blandt de store mystikere, de som skuer ind i Guds kjærlighets dyp.

Dette er den hellige Frans som («malgré lui», kan vi næsten si) reddet kirken ut av den tørre skolastik, som, trods den gode katolik han var, dog blev protestantismens herold, som inspirerte fra Angelico og prerafaeliterne til de evig unge billeder — hvis røst, efter 700 aar, har samme friske, uforgjængelige klang. Frans er uforlignelig.

Ingen kan kopiere ham! Det vil aldrig lykkes.

Men vi kan bade os i hans godhets originalitet som ikke berørtes av det onde i verden; vi kan sole os i hans brændende kjærlighets genialitet, som, skuende «Amore», blev *ett* med den. Vi kan se os sterk paa dette hellige liv som var en protest mot al tvang og alle lænker som egenkjærligheten bebyrder os med, og som blev en høisang om kjærlighetens frigjørende magt!

Det er ikke for meget at anvende San Francescos egne ord om «broder Sol» paa ham selv, idet vi sier: *«Laudato si, Misignore per frate Francesco, lo quale e bellu e radiante cum grande splendore.*

De te, Altissimo, porta significatione».

(Lovet være du Herre, for broder Frans, som er skjøn og straalende med stor glans.

Paa dig, du Høieste, er han et billede»).

Bergen, august 1926.

Valborg Isaachsen-Dudok van Heel.

REDAKSJONELLE NOTER

INSTINKTENE ER OVER OSS!

Det er underlig å se hvordan folk reagerer ganske balanceløst, tilsynelatende også ganske tankeløst. De forsøker ikke å skille mellem det som har *båret* og det som har *fortæret* vår kultur. Nu da der er kommet et bakslag i retning av naturlighet, slår man over hele linjen døren op for — det *primitive*. I kampen mot den kunstige parlamentarismen ropes der på antikt diktatur. I reaksjonen mot forbrydervenligheten ropes der på dødsstraffen. En hovedstadsavis har en leder om det tiltalende i prinsippet: øie for øie — tand for tand. På Hønefoss fatter de en resolusjon om at man nu må kreve liv for liv. Og en lærer for ungdommen står frem og hevder at herefter er hver den mann en nidding som ikke selv tar sig til rette og eksekverer dødsdommen øieblikkelig uten lov og dom — når forbrytelsen synes ham tilstrekkelig stor.

Den slags tankegang stikker frem i stadige *utbrudd;* og når slike utbrudd får pressens øre, så må dette bety at der kan regnes på en sangbund i folket. Vi rides for tiden av en ren ur-instinktenes ekstase — ikke bare blandt dem som *gjør* forbrytelser og som i sine instinkters vilde løp truer samfundet med opløsning; — nei, også de «samfundsbevarende elementer» i vårt folk er falt tilbake på ur-instinktene. De vil utdrive djevelen ved å slippe Beelzebub løs. Vi oplever en forråelse av livssynet, fra oven så vel som fra neden. Det går for sig i *naturlighetens* navn. Nu skal vi bort fra fernissen, nu skal vi bli oss selv. Og dette skal skje ved at vi går bakover til slik som det *var*.

Her er — som sedvanlig — rett og vrangt, sundt menneskelig og primært dyrisk, blandet sammen. Har vi hittil ofte glemt at menneskelivets instinkter *også* har sin sundhet og sin rett, så glemmer man nu i sin instinktrus at det dog er en viss fordel ved mennesket at det er et vesen med *fornuft* og med mulighet for å kontrollere og beherske naturen, — og at det er en klassisk vurdering at den mann som kan be-

herske sine instinkter, er større enn den «som kan innta en hel by».

Dagens begivenheter har ført til at forholdet er blitt mest åpenbart på *rettslivets* område. Det kan neppe være tvil om at vårt rettsliv gjennemlever en *krise* for øieblikket. Og der er all grunn til å se de lokale episoder i lys av det generelle problem: *urinstinkter contra rettskultur.*

KVINNE-INSTINKTER.

For å ta et område hvor sunde instinkter er med i spillet, så la oss se på kvinnenes propaganda for strengere straff for sedelighetsforbrytere. Når vi oplever en av disse oprørende affærer, hvad er det da for instinkter som vekkes i oss? Om vi bortser fra *nysgjerrighets*instinktet (som er vilkåret for at disse notiser er så godt stoff, ikke minst i lokalpressen), så er det vesentlig to: *omsorgs*instinktet og *hevn*instinktet. Vi blir — og fremfor alt blir alle mødre, alle kvinner — betatt av den *vernetrang* som er ømhetsintinktets utslag og som kan bringe en mor til å late livet for å verge sitt barn — selv om det er oplagt ufornuftig. Dette skjønne instinkt inngår nu undertiden forening med *gjengjeldelses*-instinktet, og da er det vi av en mor kan opleve å se en *furie* fremstå. Fenomenet er respektinngydende, det har alltid hatt en høi plass i klassisk litteratur. Og i det mannfolkbeherskede samfundsliv har disse «furier» vært et effektivt memento — de har likefrem bidradd til å *heve* kulturstandarden. De reprensenterer sterke, bærende instinkters krav.

Men *alle* instinkter er *blinde*. De er det ifølge sin natur. Og når det gjelder *avpasningen* til et helhetsomsyn, så må fornuften, den «sunde sans» med sine allsidige overveielser komme med. Overfor voldtektsforbrytere vilde instinktene best tilfretsstilles — som det skjedde i gamle dage — ved at man fikk *lemlestet* dem. Hele den gamle straffemetode gikk ut på å eksekvere straffen i en *handling med forøveren.* Her har de etiske idealer nu bragt oss til istedet å anvende *frihetsberøvelse.* Dermed har vi delvis fjernet det umiddelbare vektsystem i forholdet mellem en forbrytelse og dens straff. Vi har innført et annet, et mer langsiktig hensyn: hvad skal der bli av forbryteren? Hvad er det beste for samfundet i

det lange løp? Frihetsstraffen er et onde som skal søke å frembringe et gode. Den tilhører et *etisk kulturplan* — ikke de fremfusende instinkters.

Men når instinkterne nu — innenfor denne rettsorden — vil optre selvstendig, og når de ikke lenger kan følge sin eneste naturgivne retning: lemlestelse, så får vi et underlig bastardkrav frem: *lengst mulig* frihetsberøvelse. I stedet for å rette sig mot selve straffemåten: den blotte innesperring, og forlange tilbakevenden til instinktbasis over det hele, tar man sin tilfredsstillelse i å kreve et *maksimum* — likegyldig av hvad slags. Dermed stilles instinktet og dets affekt tilfreds. Men det er jo ganske forkjert (og selvmotsigende nettop fra instinktsynspunkt!) å sperre en overseksuell natur inne mellem fire vegger. Det vil jo si å overlate ham til en overladet fantasi og samtidig berøve ham sundhetens naturlige middel til kraftfordeling: det saftige muskelarbeide i frisk luft. Hvad er vunnet ved at denne tilstand varer i 6 år fremfor i 4? Så lenge denne kvinnenes aksjon er båret av det blinne: *flere år!*, og ikke har tanke for metode og mål, er den et etisk-retslig fremmedlegeme i vår straffepleie, et furiehugg av respektabel styrke, men et hugg i sten. Innsatsen mangler orientering i etisk og rettslig kultur.

Dette viser sig også deri at man i affekten blinder øiet overfor alle nuanser. Vår *følelse* blusser op overfor det blotte ord: voldtekt. Og overalt hvor ordet nevnes vil vi reagere like voldsomt — i vår affekt. Vi innbydes nu til også å *dømme* ut fra denne forskjellsoverskyggende ophidselse. Men *dømmekraft* opnår vi ikke derved. Enhver som har ringeste kjennskap til disse sakers *akter,* vet at begrepet voldtekt rummer fenomener som for en etisk bedømmelse er prinsipielt forskjellige. Der er tilfeller, hvor man må komme i tanker om det gamle ord: den som graver en grav for andre, faller selv deri. Skulde vi nu innrette vår straffelov slik at der ikke er rettslig adgang til her å skille slike tilfeller fra de renskåret mannfolk-dyriske, — da tilfredsstiller vi et blindt masseinstinkt, men slår rettferdigheten i ansiktet.

Slik som derfor kvinnene i denne sak mobiliserer instinktene contra rettskulturen, avgir de eksempel på hvorledes i og for sig sunde instinkter kan øde rettsverdier når de slippes ukontrollert løs.

DEN BLINDE DOMMER.

Under sin instinktsmessige vemmelse ved alt som er av vår egen kultur-epoke og sin derav følgende trang til å forherlige alt som *var før*, går enkelte tilbake til katolicismen, andre går resolutt helt tilbake til hedenskapet. I Studentersamfundet var der nylig et rop om at vi måtte «Tilbake til Odin». Somme tider er det det «nasjonale instinkt» som derved søker tilfredsstillelse. Men via dette nasjonale går der åbenbart veier til de rene drifter, som man så døper med det klingende navn mannfolkinstinkter. Anderledes kan det neppe forklares når — som nevnt — en fører blandt de nasjonale opfordrer manndoms-typen til nu å ta sig selv til rette. Med en langt finere analyse var forresten allerede Jakob Knudsen inne på det samme i «Lærer Urup». Urup skjøt Lange-Johan som hadde skjendet hans datter. Parisernes erotiske domæne har også forlengst etablert en ekspedit selv-justis uten undersøkelse og dom i kjærlighetssaker.

Nu opfordres også vi til å la våre instinkter være dommere. Helteglorien holdes beredt til den som myrder morderen eller skjenderen. Derved skal vi sikres mot det justis-mord at hans brøde ved domstolen vilde bli for mildt bedømt. Ja, man oprøres over at der overhodet gjøres nogen undersøkelser!

Der forekom et tilfelle av denne art i Østerrike for et par år siden. En ektemann opdager at hans kone er påført venerisk syke. Han går inn på henne. Hun opgir en fraflyttet losjerende som voldtektsmann. Ektemannen stikker ham ned på en kafé. Men saken var at hustruen stod i elskovsforhold til en annen mann, som hun for enhver pris måtte dekke. — Tragedien var gripende. Den var et respektabelt instinkts tragedie, forvoldt ved dets ukontrollerte blinde fremfusen. En og annen kom vel i tanke om at rettskulturen har sine fordeler.

Avisene fortalte efter siste attentat på Mussolini at folkemassen i Bologna straks lynchet misdæderen. Han blev plukket i biter. Instinkternes raske justis. — Dagen efter blev det telegrafert at mengden hadde tatt en feil mann.

Når nu, også i Norge, denslags fremgangsmåte forherliges av ledende menn, og tiljubles av publikum, så la oss i det minste ha klart for oss at her er tale om en helt ny retts-

etikk. Det er det gamle begrep *hver manns nidding* som nu proklameres. Men efter vår nu gjeldende rettsorden skal høisinn og rettferd gjelde endog overfor niddingen. Den motbydeligste, den mest oplagte forbryter er i vår straffelov *sikret en forsvarer.* En dom blir likefrem *ugyldig* hvis retten ikke har sørget for å opnevne forsvarer for den anklagede. Vi har dermed villet sikre rettshåndhevelsen mot instinkternes vilkårlighet og undersøkelsens ufullstendighet. Vi har villet adle oss selv som mennesker ved å kreve at i rettens sal skal harme være parret med høisinn.

Vi bydes nu istedet den raske dommer Lynch. Mere nasjonale bli vi neppe derved. For italienere og negere er kommet oss i forkjøpet.

VEKT ELLER VIPPEBRETT?

Efter lensmannsmordet blev det sagt at om folkemassen på Ringerike hadde fått fatt i forbryterne, så var raseriet så innætt at deres liv ikke hadde stått til å redde. I alle fall var uten tvil denne Svenson i hele folket følt som en varg i veum. Folkets følelser var virkelig i kok.

Men han endte dog som noget i retning av en folkehelt — som en journalist likefrem bekjente det.

Forklaringen er enkel nok: det var i begge tilfelle instinktene som dømte. Og her ser man *hvor lett det hele da kan vippes over.*

Først regjerte *harmen.* Men et instinkt regjerer aldri lenge om gangen. Avisene regner at en instinktiv sensasjon hos publikum høist kan utnyttes i 14 dager. Efter den tid blev da også «lensmannsmorderne» ikke lenger aktuelt avisstoff. *Hvis* nu Svenson var blitt ringet inn i de første dagers jakt og der *dengang* hadde hendt akkurat det samme som hendte med ham en måned senere, — så vilde harmeinstinktet endnu ha været så levende, at man hadde funnet det hele å være vel til pass.

Men nu blev tiden trukket ut. En affekt er — især i den kraftigste bølge — forunderlig raskt dalende når først kulminasjonen er nådd. Og der er da efterpå i sinnet en tilbøielighet til å gi plass for den *motsatte* affekt. I dette tilfelle *medynkens.* Og nu blev niddingen til det *jagede* menneske. Et

blekt ansigt nede ved en furulegg, med revolveren for pannen blev malt for folkets øine. «Stakkars mann», sa man, «de fôr hardt med ham». Ømhets-instinktet — som er en så urmenneskelig makt — vippet raskt og lett vektskålen over.

Som naturfenomener er både harmen og ømheten like respektable og verdifulle. Men deres raske skiften viser hvor lettbevegelig folkedommen er *så snart dramatiske momenter* kaller på affektene og disse settes i overveielsens sted.

Der er neppe tvil om at det i folkets hele rettsbevisthet er kommet inn i en vippende balanceløshet også under de ofte dramatiske, affektbetonede *rettsforhandlinger*, f. eks. i *lagretten.* Det er ikke rettsinstinktet som er årsak i de unaturlige frifinnelser vi har oplevet i den senere tid. Det er instinkterne. Derfor er det typisk at *folkedomstolen* nu er den usikreste domstol. Den er preget av den opløsning som vår rettskultur har fått i de brede lag — under pressens anførsel.

Men *balance* er rettskulturens gamle symbol. Og når et folk skal bedømme sin rettsorden, så vil det måtte besinne sig på hvad det vil bety å ombytte rettens *vekt* med instinktenes *vippebrett.*

HVERMANNS FORBRYDERSKOLE.

Ved leilighet siver det ut at der i Justisbygningen holdes daglig og gratis forbryderskole. Da en storforbryder nylig rømte under en pause i retsforhandlingene, skjedde det fordi «publikum» med forsett blokerte veien for politibetjenten. Hele publikum bestod nemlig av den anklagedes kollegaer. De sitter der daglig og utdanner sig til kombinerte jurister og knepsspecialister. Formontlig må lokalet om kort tid utvides av hensyn til den økende tilstrømning.

Best mulig søker imidlertid pressen å erstatte tapet for dem som ikke kommer inn. Og lenge før retsdokumentene kommer på dommerens bord, er pressens materiale lagt ved publikums frokostkuvert. Våre barn får samfundets interesser innpodet på to områder: sports-tippingens og detektiv-sensasjonens. Bokseren og forbryderen er heltene. Stadion og de skumle skueplasser for ugjerninger er pressefotografens specialfelt.

Vi hørte at en sensasjon ikke har lenger liv enn 14 dage. Men betenker man da dens *nedslag i folkesjelens underbevissthet?* Endog sunde sjele led i oktobers siste halvdel av mord-

hallusinasjoner. Hvad da de svake, de disponerte sinn? — Slike frø vokser sent, men de vokser sikkert. Der går for sig en innpodning av ubevisste forbrytermotiver. Og sensasjonens glorie gir disse forbrydertendenser en tilkobling til eventyr-instinktet.

Atter ser vi ubalancertheten: man roper på strengere straffe samtidig som man sprer forbryderfrøet. Ledelse, omtanke, ansvar — er tilsynelatende avkoblede makter. — Pressens menn setter med fullt vidende og overlegg instinktene i omtankens sted. På et møte nylig, hvor disse ting blev drøftet, hevdet pressens ordfører den sats: «Vi forteller ganske simpelt *det som skjer*». Dermed er pressen undskyldt overfor alle anklager. Det som skjer — og det som de ser, det kan det da ikke være noget galt i å fortelle?

En ansvarlig mann forteller ikke hvem som helst alt han ser. Og en oplyst mann vet at han ikke har noget objektivt organ i sine blotte sanser. «Det sete beror på øiet som ser.» Vi ser undertiden det *vi vil se*. Pressen ser oftest det som den tror *publikum* vil se.

Og pressemannen forteller dessuten *ikke* alt det som *skjer* eller alt det han ser. For han forteller bare de ting blant sine iakttagelser som det er regningssvarende å fortelle. Han forteller det som vil «gjøre sig» i avisen. Han har i så henseende sitt princip, aktualitetens i og for sig berettigede mål å gå efter. Men så skal han ikke si at han ganske naivt og likefrem bare forteller det som skjer. Han *må* gjøre et utvalg. Og dermed åpner sig da spørsmålet: er dette utvalgsarbeide ansvarsfritt? Kan man skyte sig inn under sansenes umiddelbare ukontrollerthet?

Svaret kan ikke være tvilsomt. Det ligger deri at pressen efter den refererte maksime er på vei til å bli vårt største retslokale — til godt som til ondt. Ved å falle tilbake på tilsynelatende naive sanser truer pressen med å bli en sanseløshetens skole for folket.

I SADLEN IGJEN!

Dommen over pressen faller allikevel undertiden urettferdig. I denne mordhøst har den imidlertid vært både sterk og bevisst. Den kommer litet til orde — det har sin naturlige for-

klaring. Men mann og mann imellem har det vært et oprør over hvad vi er blitt budt av ganske unødvendig utpensling av sensasjonene.

Imidlertid er der en vigtig ting å merke. Norge har, stort sett, en usedvanlig hederlig presse. Vi har — sammenlignet med utlandet — en *uavhengig* presse. Hvis der syndes så er det ikke av ond vilje, men snarere av tankeløshet. Det vi mangler er en bevisst *pressekultur*.

Billedet av pressen og av publikum er ikke så svært forskjellige. *Stoffet* er så godt som det kan være. Men det beste stoff ødelegges av balanceløshet. Det som vi oplever nu, under den brutale reaksjon mot de gamle kulturformer, minner om Luthers billede om den sansesløse rytter; da han blev hjulpet op på den ene side av hesten, ramlet han straks ned på den annen. Men vi trenger snarest mulig å *komme i sadlen.* Vi trenger å fatte tøilen som styrer instinktene i livsfremgangens tjeneste. Derfor bør til germanerne nu lyde — med en liten endring — det gamle rop: instinktene er over oss!

NOTISER

BROCHMANNIANA.

I forbinnelse med det minne som dr. Kristen Andersen i dette hefte har satt den tidligere stiftsprost i Kristiansand, er der et par trekk som vi gjerne vi feste til samme minne. De gjelder Brochmann som teolog og som astronom og som studiosus.

1.

Om Brochmann som teolog brukte Hamar biskop det sterke og treffende ord at den avdøde hadde vært den kunskapsrikeste mann i den norske kirke. For den yngre samtid lyder kanskje dette som noget overraskende. Det var *andre* sider ved Ringsaker-patriarken som vår tid særlig hadde festet sig ved. Der er her et område som krever en viss forklaring.

Brochmann som teolog er knyttet særlig til den i sin tid meget varme kirkestrid i Kristiansand, striden om «Lov og nåde» mellem byens biskop og stiftsprost. Denne strid er vel helt gått den senere slekt av minne. Men den gav dengang gjenklang over den hele kirke og var i mangt et forvarsel om den store storm som biskop Heuch senere skulde fremkalle. Det er ikke her årsak til å kalle stridens minner frem [1]). Men der var ett spørsmål som blev sittende igjen hos dem som hadde sett hvilke betydelige evner og kunnskaper som var trått frem i Brochmanns bok, og det var dette: hvorfor sluttet han, hvorfor taug han siden? Det er dette spørsmål som gjennem den biskopelige gravtale nu igjen må vekkes.

Klaveness brukte i sin tid det uttrykk om den «Kristiansandske lærestrid» at der her var blitt trampet på en samvittighet. Heuch var jo Brochmann like så overlegen i fektekunsten som Brochmann var Heuch overlegen i kunnskaper og kritisk skjønn. Som en av deres felles bysbarn har sagt: Heuch skallet simpelthen Brochmann ned under galleriets bravorop. Sjelden er en mer hårdhendt gjerning øvet i den norske kirke. Det likefrem eventyrlige var at Heuch fikk Brochmann stemplet som — rationalist. Han blev i Kristiansand derefter ansett som en mistenkelig fyr, der ovenikjøpet ikke var «flink», og som derfor vakte en med en viss medlidenhet opblandet motvilje. At dette plaget Brochmann — som det fine, samvittighetsfulle inderlighetsmenneske han var — er en selvfølgelighet. Men hvorfor blev han hele tiden siden taus som teolog? Han var dog en typisk *mann?*

For å få dette besvaret, har vi spurt dr. Kristen Andersen, som levet så nær både begivenheter og personligheter dengang. Med hans

---

[1]) Se årgangen 1896 av Kirke og Kultur, med stridsartikler både av Thv. Klaveness og Chr. Bruun.

tillatelse hitsetter vi av hans forklaring dette:

«Der inntråtte uten tvil som følge av striden en forskyvning i Brochmanns bevissthet. En forskyvning bort fra tankens opgaver og i retning av det personlig-religiøse. Malheuren med avhandlingen og hvad der selvfølgelig i nogen grad måtte utløses ved denne malheur: krenketheten, fortonet sig litt efter litt for ham som Guds styrelse, henholdsvis som åbenbaring av egen indre svakhet og ufullkommenhet. Under denne inderlighetsgjæring i hans sjel fordampet hans videnskabelige klarhetstrang. Og hans stridslyst. Det hele blev ombøiet til noget religiøst, til noget indre som måtte overvindes. Jeg er ikke i tvil om at han herved vandt som religiøs personlighet. Han blev martyr i ordets beste forstand. Han blev «christen» i Kierkegårds mening.

Men han kjøpte denne religiøse vinding ved å gi avkall med hensyn på dette om erkjennelsesens krav til klarhet. Han bearbeidet litt efter litt både sin oplevelse og sin erkjennelse således at der utadtil kunde synes å komme noget undfallende over det hele. Hans tale ved Heuchs begravelse virket derfor for massen som noget i retning av tilbakekallelse. Det var det nu ikke. Det var først og fremst dette religiøse opgjør i sig selv han gav uttrykk for; ut fra dette tilgav han ubetinget Heuch. Så ubetinget, at han halvveis sa at Heuch hadde hatt rett. Men ved det jeg sier i min nekrolog om «arret», mener jeg også at hans egen klarhet, erkjennelsesmessig sett, hadde tatt skade av passagen. Han var virkelig blitt slått ned som religiøs-intellektuell personlighet. Han hadde måttet tillate dette overfor sig selv, for — ut fra sin indre nødvendighet — å kunne heve sin etisk-religiøse personlighet.

Det han hadde oplevet i striden av rent personlig art ombøiet sig altså i hans indre fra videnskap til religion, fra erkjennelsesspørsmål til etisk eksistens. Selv observerte han det ikke klart hos sig selv. Men det er uten tvil på denne måte at hans senere utvikling må forklares».

— Så vidt dr. Andersen. Den givne forkaring belyser et centralt indre fenomen i en kirkestrid, og har interesse og rekkevidde langt ut over dette isolerte tilfelle, og også ut over den norske kirke.

2.

Det næste lille apropos gjelder Brochmann som astronom. Vi lar her hans gamle ven observator *Schroeter* tale, som i en dagsavis har offentliggjort følgende høist interessante oplysninger:

Så er hans altså død denne staute og nøkterne mann med de mange interesser. Og vemodig er det å tenke på, at jeg ikke skal få flere brever fra ham — i snart 20 år har jeg vekslet hyppig brever med ham — og heller ikke se ham hos mig og diskutere med ham et eller annet astronomisk problem. I den tid han som medlem av salmebokskommisjonen bodde her i Oslo var han en ikke sjelden gjest på observatoriet. Alltid hadde han noget interessant å berette om, noget vekkende fra den eldre eller yngre astronomiske litteratur han hadde lest og som han måtte høre mere om. Det er uforglemmelige timer, jeg hadde i hans selskap, og vi var aldri forlegen for astronomiske

problemer som blev satt under diskusjon. Hvor ofte måtte jeg ikke beundre hans astronomiske viden. Allerede i en tidlig alder hadde astronomien som videnskap fanget ham, og han hadde ved et meget kritisk valg av litteratur søkt å trenge til bunds i dens mange grener. Men blandt de emner som særlig hadde fengslet ham var det spesielt to han alltid kom tilbake til. Den ene var stjernebilledenes oprindelse, derav navner og de sagn som er knyttet til dem, det annet var månens stedsnavner, ti på månen var han kjent som få. Og den dag jeg kunde vise ham det fullstendigste fotografiske atlas av månen, står for mig som en av de sjeldne oplevelser jeg har hatt. Om disse to emner har han i Nordisk astronomisk selskaps tidsskrift — han var medlem av selskapet fra dets grundleggelse — gitt flere interessante og vektige utredninger. Spesielt har hans inngående og solide diskusjon av de mange høist eiendommelige navner på fjelltopper og kratere på månen vakt en sådan opsikt blandt astronomer, at den er utgitt som egen brosjyre på tysk.

Jeg vet, at han hadde flere andre emner under diskusjon og muligens finnes der i hans Nachlass ennu noget som fortjente å offentliggjøres. Men hvad han har publisert er nok til å sikre ham et varig minne innen den astronomiske verden.

3.

Endelig er der en liten anekdote som dr. Andersen har tatt vare på og som gir oss humanisten Brochmann fra en vidunderlig, humoromstrålet side, som i grunnen var uløselig forbundet med dette festlige menneske:

Brochmann var en arbeidstrell. Hans arbeidsmetode var den, at når alle de andre gikk til køis, satte han sig med sin pipe til skrivebordet. Så satt han oppe til de andre om morgenen stod op, og gikk så til sengs nogen timer.

En mørk vinternatt satt han på denne måte og skrev på kommentaren til Matteusevangeliet. Det ringer på porten, og han tripper ut for å lukke op. Der stod en mann utenfor, og Brochmann sa: «Hvad skal De?» Jo, mannen skulde ha skrevet inn et barn til dåpen. «Men kjære Dem da, mannen min», sa prosten, temmelig irritert, «hvorledes kan De falle på å ringe på midt på natten med denslags ting; det er da virkelig for galt». — «Midt på natta», sa mannen, «klokka er jo ½11 om formiddagen». — «Nei, hvad sier De, er klokken halv elleve. Da må jeg ha glemt å legge mig idag».

AVSLUTTENDE SADHU-REPLIKK.

Dr. Kristian Schjelderup kaller mig i forrige hefte til regnskap for min notis om Sadhu Sundar Sing. Det dreier sig om 5 punkter.

1. Jeg skal ha søkt å vende opmerksomheten bort fra sakens kjerne, idet jeg skrev om den religiøsmenneskelige vurdering av mannen og hans troverdighet, mens striden skal gjelde sannferdigheten av hans livshistorie. Hertil svarer jeg: disse to ting er ikke lette å skille. Dr. S. hadde også begge deler med i sin første artikkel. Jeg fant da foranledning til å gi ord for mitt personlige inn-

trykk av Sadhuen. Jeg formet det ikke som et svar til dr. S., men mer som et apropos til det sidespørsmål som måtte reise sig hos alle: var han da ikke en troverdig mann? At jeg ikke anså denne min notis som noget s v a r til S. og at jeg ikke dermed mente å lede opmerksomheten b o r t, blir jo klart nok derav at jeg overlot til professor Heiler, eksperten i emnet, å s v a r e på det som dr. S. kaller sakens kjern e. Heilers artikkel i forrige hefte kan neppe beskyldes for å gå utenom det historiske problem. Jeg for min part fant ingen grunn til å kaste mig inn i d e n n e «kilde»-debatt.

2. Jeg skal angivelig ha tatt feil når jeg sier at Sadhuen ikke gjerne omgav sig med mirakelglansen. Mitt personlige inntrykk i så måte var imidlertid b e k r e f t e t ved uttalelser både fra Indien og Europa, fra tiden før så vel som fra tiden efter reisen til Vesten. Men dr. S. slår mig med et citat fra Heiler som jeg selv hadde avtrykt til tross for at det forekom mig uriktig og ikke vel avveiet. At Heiler ikke lar sig bruke som noget bevis mot mig er imidlertid til overflod klargjort i hans artikkel i forrige hefte, hvor han uttaler sig meget mer utførlig om dette mellem S. og mig omstridte punkt. Heiler skriver (K. & K. s. 503): «Fullstendig usann har den påstand vist sig å være at sadhuen har u t-b a s u n e r e t sine «underoplevelser» for verden. De venner som har kjent ham i årevis, bevidner at han i privatsamtaler er yderst forbeholden og a l d r i u o p f o r d r e t taler om sine usedvanlige oplevelser, enn si da praler med dem. Bare når han i sine evangeliske taler avlegger vidnesbyrd om sin frelsers undervirkninger, f l e t t e r h a n i n n sine merkelige oplevelser, men bare for å anskueliggjøre G u d s f r e l s e n d e h j e l p».

Dette stemmer nøiaktig med hvad jeg skrev og citerte vidnesbyrd om fra forskjellige hold. Og når dr. S. vil ha det til at Sundar Sing først blev engstelig «tilbakeholdende» med sine undere efter at man var begyndt å pirke ved dem i Europa — så ligger der svar herpå i siste linje av Heilers citerte ord: han blev i k k e tilbakeholden, mer enn før, der hvor det for ham gjaldt å fremheve Guds kraft også gjennem fortellinger om hans egne oplevelser. Sadhuen er i så måte helt konsekvent.

3. Om den psykoanalytiske undersøkelse uttalte jeg mig på grunnlag av Schjelderups referat. Det gleder mig at dr. S. her anerkjenner mitt hovedsynspunkt: den avgjørende forskjell mellem vestens og østens psykologi. De detaljresultater en «wiener-skolet» analyse så kan komme til, kan tross dette nok bli interessante, men de får en grunnkarakter av det s v e v e n d e som betar dem deres avgjørende tyngde.

4. At jeg nevnte p e r f i d i t e-t e n i å blande en antydning om «underslag av betrodde midler» inn i debatten, kom av at dette punkt nettop bare blev a n t y d e t. I sådanne fall kan bare sikre bevis berettige til å blande mistanken inn. At der ikke foreligger slike — snarere tvert imot — viser Heilers svar, punkt 8. — Dessuten: kunde man virkelig ha bruk for en slik utsed av mistanke?

5. Den siste bemerkning hos dr. S. er ikke rettet til mig, men utta-

ler et håp som jeg selv hadde gitt uttrykk for og som jeg gjerne på ny uttaler som mitt eget: at man fortsatt vil føre striden på nøkternt videnskapelig grunnlag. — Dog med den tilføielse at jeg ikke som dr. S. tror at man med disse metoder kan komme tilbunds i saken. Den har sitt moment av religion, og det man ser, beror her i særlig grad på øinene man ser med. *Eivind Berggrav.*

Dr. Schjelderup meddeler fra Zürich at han vil sende et svar til professor Heiler. Dette svar kommer da i desemberheftet av Kirke og Kultur. Og dermed håber vi at forhandlingen er avsluttet her hos oss. *Red.*

RETTS-KULTUR.

I forbinnelse med dette heftes redaksjonelle noter vil vi gjerne på dette sted hugfeste professor Johannes Ordings artikkel i Dagbladet torsdag 4. november: «Efter lensmannsmordet». Man møter her en klar og enkel hevdelse av den kristelige etiks prinsipper i deres anvendelse på de fenomener vi har oplevet i høst.

I samme forbinnelse har det interesse å referere følgende ord av dr. Torstein Høverstads artikkel «Skotet på Grorud» 26. 10. 1926 (samtidig i T. T. og Arbeiderbladet):

«Eg har venta på dette skotet no i år og dag. Eg visste at det vilde koma; frå ein mann eller far som vilde verja æra til kona eller dotter si mot eit manna-udyr; når lov og domstol ikkje vil verja. Eg har sagt det og tenkt det so mang ein gong, at sjølv vilde eg gjera det um sovore hende mine: skjota udyret ned!

Den mannen som ikkje vil verja æra og lukka til kona og dotter, bør vera kvar manns niding».

LITTERATUR

Fra bygdevei og sætersti av *Theodor Caspari* — Oslo 1926. H. Aschehoug & Co. 9 illustrerte hefter.

Den som er vokset op sammen med Østlandets bakker og skoger, kan like fullt være blinn for sin bygds natur. Vi kan trenge å vekkes av vanesløvhet. Jeg minner om den tyske arbeidsmann, som sa: Jeg legger stundom hånden over øinene når jeg står overfor mitt bygdelandskap; så tenker jeg mig at der er en ørken foran mig; når jeg da slår øinene op, synes alt nytt og vidunderlig.

Theodor Caspari følger en mer positiv fremgangsmåte. Han tar oss utenfor stuedøren og sier: Se! Og så maler han for oss hvad han ser. Hvor mangen en av oss har ikke først fått øie på vårt eget, da vi merket at fremmede så noget i det! Da bøndenes gamle bohave blev efterstrept av byantikvarene — da opdaget de også selv sine klenodier.

Jeg hilser Casparis bok som en renessanse-forjettelse for vår hjemlige østlandsnatur.

Eivind Berggrav.

Danske bøker.

Anmeldt av *Marcus Gjessing.*

Grundtvigs Brev av *I. P. Bang.* (Kj.b.hvn. 1926. Kirkeligt Samf. av 1898).

Grundtvig er av de Nordens kjempeskikkelser som man ikke kommer forbi uten å bøie sig i æresfryktfull beundring. I Danmarks historie er hans navn risset uutslettelig inn. Danskheten står som et mektig vær omkring ham. Og skalden — mest salmeskalden — har sunget sig inn også i norske hjerter som den tredje i tid (måskje den første i rang) i det store triumvirat: Kingo—Brorson—Grundtvig. Men hans virke — endog bare som salmedikter — er så kjempemessig, at vi bare fornemmer spredte glimt fra hans ånd. Vi skylder derfor prof. I. P. Bang megen takk fordi han med skjønnsom hånd fører oss nærmere inn til Grundtvigs religiøse og folkelige tanker (eller skal vi heller si: syner?) også slik som de har gjort sitt nedslag i hans religiøse skaldskap. Prof. Bangs bok kjennes måskje fra først av noget tungt detaljert, men jo mer man leser, desto mere fengsles man. Og mange, ialfall av oss norske, får åpnet for oss ukjente skjakter i den storslagne og merkelige kirkelig-folkelige diktning. Hvad Bang skriver om salmeåne — om «det direkte» (et uttrykk, som Gr. ofte bruker) — er likefrem fortrinlig. Skildringen av Gr.s syn på ungdommen likeså. Det kjente slagord, «menneske først, kristen så», gir han en helt betagende utvikling — måskje dog litt vel forsiktig. Mindre klar synes jeg han er i behandlingen av Gr.s stilling til det muntlige og det skrevne ord. Men Gr. selv er her uten tvil vaklende og ikke helt logisk i sin utførelse og gjennemførelse.

Prof. Bang legger ikke skjul på sin absolutte beundring. Han må ha lov til å elske og beundre sin Grundtvig, selv om vi ikke alle kan følge ham helt i hans beundring overfor personen og hans teologi. Hans polemikk er ialfall lite tiltalende, og hans teologi kan forekomme oss skrøpelig nok i ett og annet.

Men — det gjør dog godt i vår tid å se, at der er dem, som har en slik udelt beundringens evne. Og boken er god.

Grundtvig og Kirkens Gjenmæle av *Olaf Moe.* (Oslo 1925 — Aschehoug).

Det er utpreget sobert og nøkternt alt hvad prof. Olaf Moe skriver. Derfor leser man ham med glede og med tillit. Det gjelder ikke mindre hans bok om Grundtvig og Kirkens Gjenmæle. Naturligvis må dommen over en så særmerket personlighet som Grundtvig falle forskjellig, eftersom man er åndelig innstillet. Spesielt vil bedømmelsen av ham som menneske lett ta farve av, hvorledes man kan se ham i hans optreden i den teologiske og kirkelige strid som gikk over Danmark for 100 år siden. Derfor blir det så meget vanskeligere å skrive objektivt historisk om Grundtvig på den særlige bakgrunn som Kirkens Gjenmæle» danner. Det er meget fortjenstfullt at prof. Moe med

den åpenbart sterke sympati han har for Gr., har gitt oss en så nøktern og objektiv skildring som denne bok er. Tiden omkring Gr. var en meget broket tid i åndelig henseende — langt anderledes broket enn vår egen tid. Den paralellisering som Moe gir i sitt siste kapitel er da neppe helt vellykket, og boken hadde ikke tapt, om det avsnitt hadde vært utelatt. Men derimot har han efter min mening, vært særdeles heldig med det korte og almenfattelige billede han ellers gir av Gr.s egen tid. Det er en vanskelig opgave som krever solid kjenskap til tidens åndelige brytninger og de optredende personer. Og prof. Moe er en pålitelig veileder.

Hovedinteressen samler sig mest om «Kirkens Gjenmæle», hvorledes dette skrift er vokset frem, dets betydning i striden og i tiden, og vurderingen av det, samt om Gr.s såkalte «kirkelige Anskuelse», om dåpspakten og troens ord. Fremstillingen her er klar og meget instruktiv. Forf. lar sig ikke forlede til å overvurdere Gr.s betydning — overhodet ikke, hverken som teolog eller som historiker, og dog gir han ham den plass han fortjener som den kirkelige åndskjempe, han var. Selv som Salmeskalden behandles han av prof. Moe på en velgjørende objektiv måte. Vurderingen i forhold til Kingo og Brorson er sikkert riktig.

Bare den lille verdifulle bok hadde fått sin avslutning med det nestsiste kapitel:

Han skal minnes av hver kristen,
mens der synges sødt i nord.

Kirkens Gjenmæle av *N. F. S. Grundtvig.* (Kj.b.hvn. 1925. Kirkeligt Samfund).

Det har sagtens sin kirkehistoriske interesse, at Grundtvigs skrift «Kirkens Gjenmæle» nu pany er gitt ut, og da i nøiagtig samme typografiske utstyr som første-utgaven av 1825. Nogen kritikk av dette skrift ut fra vår tids forhold hører intetsteds hjemme. Det må leses og bedømmes helt ut fra dets egen tid. Et ganske lite forklarende tillegg av sogneprest Hans Kring er altfor utilstrekkelig, om det enn i og for sig er verdifullt nok.

Kirken og Tiden av *F. L. Østrup.* (Kj.b.hvn. 1925 — G. E. C. Gad).

«Hvorledes kirken og tiden kan finne hinannen» er det aktuelle spørsmål, som sogneprest, dr. phil. F. L. Østrup på en meget elskverdig og forståelsesfull måte søker å besvare ut fra et på bunnen konservativt — eller la mig heller si grunn-kristelig — standpunkt. Der er en sterk vilje til å ene, og en klar veiledning mot eningens mål, både for kirken og for tiden. Den siste vil forf. helst se på som en i det dype søkende tid. Der klinger en dyp alvorstone gjennem dette lille skrift, og der ånder fra dets blade en varm kjærlighet av ekte kristen art. Og selv om man vel kunde ha et og annet å innvende, så forstummer enhver innvending overfor det som særmerker skriftet: Eskelighet i dette ords fineste forstand — alvor og kristelig kultur. Måtte det få gjøre sin gode enende gjerning både for kirke og tid.

REDAKSJONENS ADRESSE: BOTSFENGSLET, OSLO.